

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Jiří Sekyra

Válečný komunismus – represivní systém sov. Ruska

Diplomová práce

Olomouc 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Válečný komunismus – represivní systém sov. Ruska vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 15. března 2013

.....

Jiří Sekyra

Poděkování

Chtěl bych tímto poděkovat vedoucímu mé diplomové práce prof. JUDr. Eduardu Vlčkovi, CSc. za odborné vedení a za cenné připomínky a návrhy.

Obsah

Úvod	5
1. Občanská válka a cizí vojenská intervence	6
1. 1. Občanská válka.....	12
1. 2. Cizí vojenská intervence.....	17
2. Opatření válečného komunismu	23
2. 1. Prodravzjorstka.....	25
2. 2. Nacionalizace.....	28
2. 3. Pracovní povinnost.....	30
2. 4. Negace funkce peněz, rozdělování, obchod.....	31
3. Právo a válečný komunismus	34
3. 1. Dekrety o soudu – kontinuita či diskontinuita.....	38
3. 2. Revoluční právní vědomí.....	42
3. 3. Rodinné právo.....	43
3. 4. Dědické právo.....	45
3. 5. Trestní právo.....	47
3. 6. Mimosoudní represe.....	50
Závěr	54
Použité zdroje	56
Shrnutí	58
Summary	59
Klíčová slova	60
Keywords	61

Úvod

Událostmi, které formují historii, je nutné se zabývat v jejich jednotlivostech a vykládat je v souvislosti s ostatními jevy a pak je teprve možné pochopit smysl dějin. Jednou z nejdůležitějších událostí v dějinách Ruska byla Říjnová revoluce a následné převzetí moci bolševiky v sovětském Rusku, což mělo bezesporu vliv na chod světových dějin 20. století. Rusko bylo po Říjnové revoluci hospodářsky vyčerpáno a sovětská vláda tak za účelem odvrácení nejhorších následků hospodářského stavu, který byl zapříčiněn občanskou válkou a intervencí zahraničních mocností, provedla několik mimořádných opatření. Tato ekonomická politika sovětského Ruska, jež měla tyto následky odstranit, je označována jako válečný komunismus. V období válečného komunismu došlo nejen k provedení ekonomických opatření, ale také ke zvláštnímu stavu v oblasti práva. Došlo k popření zákonů a právních obyčejů a byla zavedena specifická forma „práva“, kdy bylo v tehdejší době rozhodováno na základě revolučního právního vědomí. Cílem mé práce není hodnotit dané události, ale co nejdůležitěji charakterizovat a popsat válečný komunismus, jeho politiku, příčiny a průběh v jeho komplexnosti. Svou práci jsem rozdělil do tří základních kapitol. První z nich se zabývá občanskou válkou a intervencí zahraničních mocností. Druhá kapitola charakterizuje opatření válečného komunismu, které provedla sovětská vláda za účelem odstranění špatného stavu hospodářství. V jednotlivých podkapitolách jsou tato opatření charakterizována, rozebrána a zhodnocena. Třetí kapitola pojednává o charakteristických vlastnostech sovětského práva v období válečného komunismu, zabývá se způsobem jeho aplikace a také jeho represivním charakterem.

1. Občanská válka a cizí vojenská intervence

V září 1917 se v bolševické straně pod Leninovým vedením formuje názor, podle které nastává příhodná situace pro převzetí státní moci na základě ozbrojeného povstání. Ihned po zasedání sestavil Ústřední výbor stranické Vojensko-revoluční ústředí pro řízení povstání, které se stalo rozhodující složkou Vojensko-revolučního výboru petrohradského sovětu, jakožto vrcholného orgánu povstání. Mimořádná pozornost byla věnována budování Rudých gard, v nichž bylo zařazeno a vycvičeno těsně před povstáním 200 tisíc dělníků. Bolševici připravovali a organizovali samotné organizované povstání nikoliv jako povstání komunistů, ale jako vystoupení širokých mas dělníků, vojáků a rolníků, které představovaly a reprezentovaly příslušné sověty.¹ Rozhodnutí uskutečnit převrat učinili bolševici 10. října, kdy se Lenin v přestrojení vrátil do Petrohradu a přišel na zasedání ústředního výboru bolševické strany.² Lenin vypracoval plán převratu, včetně vytvoření štábu, seznamu a činnosti spolehlivých pluků, postupu obsazování budov, zatýkání osob i vytvoření dělnicko-rolnické vlády. Organizační zajištění převzal jako předseda Petrohradského sovětu Trockij.³

K tzv. říjnovému převratu došlo v říjnu 1917. Jednalo se o bolševický převrat, jehož závěrečná fáze začala ráno 24. října, když vojenští kadeti, zvaní junkeři, převzali stráž na klíčových pozicích. Dva nebo tři záložní oddíly se odebraly do Zimního paláce, kde se nacházel kabinet. V noci z 24. na 25. října bolševické jednotky systematicky převzaly velení nad klíčovými pozicemi města. Přebrot v Petrohradu nezbudil žádný odpor, proběhl prakticky bez násilí a obyvatelstvo nemělo žádný důvod ke znepokojení.⁴

V březnu 1918 odsouhlasila vláda ustavení nové ústavy Ruské sovětské federativní republiky (RSFSR), jejíž zásady byly utvořeny s pomocí eserů a měly silně anarchistický charakter. Bylo však zřejmé, že se tyto základy nemohly brát zcela vážně, neboť zatímco vkládali (nominálně) veškerou moc do rukou sovětů,

¹ VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel. *Právní dějiny: Státy střední a východní Evropy*. Brno: Doplněk, 1998. s. 76.

² MOYNAHAN, Brian. *Rusko 20. století: dějiny slovem i obrazem*. Praha: Svoboda, 1995. s. 93.

³ ŠVANKMAJER, Milan a kol. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. s. 332.

⁴ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 143-145.

nezabývali se rozdělením moci v místních, okresních a oblastních sovětech ani rozdělením moci mezi sověty a ústřední vládu. O bolševické straně, faktickém zdroji moci, v ní nebyla ani zmínka.⁵

Aby Lenin a Trockij získali naprostou svobodu jednání, tak se museli co nejrychleji zbavit odpovědnosti vůči ústřednímu výkonnému výboru (CIK). Na Leninův podnět ustavil 2. sjezd sovětů lidových komisařů (Sovnarkom) a ústřednímu výkonnému výboru dal kontrolu nad její činností i složením. Fakticky se však Lenin snažil docílit toho, aby Sovnarkom, jemuž předsedal, byl bezvýhradně odpovědný ústřednímu výboru strany, kterou beze všech pochybností řídil. Členové CIK, které bolševici koncem října dosadili z řad socialistů, ho považovali za jakousi socialistickou dumu s pravomocí dohlížet na činnost Prozatímní vlády a jmenovat její členy, nýbrž i za orgán se zákonodárnou pravomocí. Lenin ignoroval CIK od počátku jeho vzniku a střet mezi ním a CIK se vyhroutil po vydání dvou dekretů, z nichž ani jeden nebyl CIK postoupen ke schválení.⁶

Jelikož bolševici předpokládali, že i další dekry, které měly v úmyslu vydat, se v CIK setkají se silnou opozicí, vydali zároveň i další zákon, kterým upravovali své vztahy se Sovnarkomem. Leninovi a Trockému se podařilo nechat schválit usnesení, že vláda má právo vydávat dekry, čímž si oba bolševičtí vůdci přiřkli rozhodující legislativní moc a proměnili CIK i sjezd sovětů, které ho reprezentovaly, v konzultativní orgány. V létě roku 1918 byli z CIK vyloučeni nebolševičtí zástupci a CIK se tak stal místem, kde bolševici odhlasovávali rozhodnutí učiněná Sovnarkomem, který však opět jen plnil příkazy bolševického ústředního výboru. Od této doby bylo v Rusku vládnuto dekry a legislativní systém, který bolševici zavedli během čtrnácti dnů po říjnovém puči, znamenal návrat k autokratickým praktikám carského Ruska před manifestem ze 17. října 1905.⁷

Do začátku prosince 1917 se bolševikům podařilo vytlačit do ústraní legitimní všeruský sjezd sovětů a jeho výkonný výbor (CIK), odebrat jimi ustanovenému CIK

⁵ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 153.

⁶ Tamtéž, s. 153.

⁷ Tamtéž, s. 155.

legislativní pravomoci a právo jmenovat ministry a také rozvrátit sjezd rolníků a nahradit ho svými vybranými přívrženci a sympatizanty.⁸ V listopadu 1917 se uskutečnily celostátní volby do ústavodárného shromáždění. Kampaň byla mohutná, tu a tam násilná a počet účastníků byl vysoký. Většina lidí si totiž uvědomovala, že se vlastně jedná o celostátní referendum o bolševickém režimu.⁹ Největší počet hlasů získali eseri 40,4% (17,9 milionů hlasů), druzí bolševici 24,0% (10,6 milionů hlasů).¹⁰ Bolševici získali hlasy především od vojáků a dělníků na průmyslovém severu. V Petrohradě a Moskvě získali většinu, ale na zemědělském jihu, kde byly jejich organizace mimořádně slabé, téměř žádné hlasy nenasbírali.¹¹ Menševici a leví eseri byli více méně vymazáni. Konstituční demokraté získali 4,7 % hlasů (2,1 milionu), což byla většina nesocialistických hlasů. Bolševiky však trápil volební úspěch liberálů, kteří byli ve velkoměstech v počtu hlasů druzí a v některých městech byli dokonce před nimi. Zatímco se bolševici zabývali tímto problémem, Lenin prohlásil liberální stranu za nezákonnou a její vůdce nechal zatknout jako „nepřátele lidu“. Na základě dohody s levými esery bylo rozhodnuto povolit svolání shromáždění, avšak to muselo buď schválit rezoluce připravené 2. sjezdem sovětů spolu s dekrety vydanými Sovnarkomem, nebo nést následky. Tímto bylo rozhodnuto o osudu shromáždění.¹² 5. ledna 1918, v den zahájení ústavodárného shromáždění, byl Petrohrad ve stavu obležení. Bolševici uvalili na město stanné právo, zakázali veřejné shromažďování a město bylo zaplněno město bolševickými jednotkami.¹³ Zasedání shromáždění předcházela v dopoledních hodinách palba bolševických jednotek do davu demonstrantů, kteří podporovali shromáždění. Na tomto zasedání předložil Sverdlov k projednání Deklaraci práv pracujícího a vykořisťovaného lidu. Byly v ní zakotveny dosavadní dekrety vydané vládou po převratu a naznačeny další úkoly při výstavbě socialisticky organizované společnosti opřené o orgány volené na sjezdech sovětů. Jednání se zúčastnilo 715 poslanců, mezi nimiž měla pravice většinu a dokument nepřijala.¹⁴ Když byl zamítnut návrh bolševiků, aby se shromáždění vzdalo zákonodárného práva a spokojilo se s odsouhlasením bolševických dekretů, bolševici prohlásili

⁸ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 158.

⁹ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 479.

¹⁰ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 160.

¹¹ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 479.

¹² PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 160.

¹³ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 484.

¹⁴ MOULIS, Vladislav, SLÁDEK, Zdeněk, MUŠKA, Jiří. *Dějiny sovětského svazu 2*. Praha: Academia, 1967. s. 35.

shromáždění za „kontrarevoluční“ a opustili sál. Druhé zasedání se již nekonalo, protože následující den ráno předseda CIK Jakov Sverdlov shromáždění úředně rozpustil.¹⁵ Deklarace, přijatá 3. sjezdem sovětů, vyhlásila Rusko republikou sovětů dělnických, vojenských a rolnických zástupců a také vyhlášovala vytvoření federace sovětských národních republik.¹⁶ 3. sjezd sovětů zahájili bolševici 8. ledna 1918. Na tomto shromáždění jim už nikdo nemohl odporovat, jelikož měli pro sebe a levé esery 94% křesel. Sjezd zvolil nový ústřední výkonný výbor se Sverdlovem jako předsedou a rovněž schválil deklaraci odmítnutou Ústavodárným shromážděním.¹⁷ Nová vláda ze svého názvu vypustila „prozatímní“ a stala se trvalou vládou Ruska a přidružených území. Ve volbách do sovětů na jaře roku 1918 utrpěli bolševici ve velkoměstech porážku od menševiků a eserů. S tímto výsledkem se vypořádali tak, že menševikům a eserům nedovolili účastnit se voleb do sovětů a vyhlášovali opakované volby, dokud nebylo dosaženo požadované většiny. Tím skončila autonomie sovětů a byly dovršeny základy diktatury jedné strany.¹⁸ Volby do sovětů tak byly od počátku nerovné a navíc byly manipulovány tak, aby v nich byla zajištěna převaha komunistů a příznivců režimu.¹⁹

Podle Reimana je nutné skutečnosti, které se staly v Rusku v letech 1917 a 1918, chápat v širších souvislostech. Stejný autor si pokládá otázku, zda-li byl určujícím dějem v těchto letech opravdu bezohledný zápas bolševiků o moc, nebo jím byl kolaps soustavy státu a společnosti, vyvolaný neúspěšnou válkou, enormním válečným vypětím a následným rozkladem aparátů moci, správy, tradičních společenských struktur jako celku. Reiman uvádí, že v Rusku se totalitní strana chtě nechtě musela ujmout úkolu znovu vybudovat zničenou strukturu státu a společnosti – strukturu institucionální i strukturu ekonomickou a sociální. Staré ústrojí státu a společnosti se totiž nedalo obnovit, bylo silně poznamenáno ruským středověkem a nehodilo se do moderní doby.²⁰

¹⁵ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 161-162.

¹⁶ ZLATOPOESKIJ, David Lvovič. *SSSR – federativní stát*. Praha: Orbis, 1973. s. 36.

¹⁷ ARAGON, Louis. *Souběžné dějiny SSSR: Dějiny SSSR v letech 1917-1941*. Praha: Mladá fronta, 1966. s. 125.

¹⁸ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 162-164.

¹⁹ REIMAN, Michal. *O komunistickém totalitarismu a o tom, co s ním souvisí*. Praha: Karolinum, 2000. s. 36.

²⁰ Tamtéž, s. 26-27.

Po říjnovém převratu chtěli bolševici nejprve upevnit svou moc v Petrohradě a potom ji co nejrychleji rozšířit po celém státě a světě. K dosažení těchto cílů však potřebovali mír. Lenin byl připraven uzavřít mír s Centrálními mocnostmi za jakýchkoliv podmínek, pokud ho ponechají u moci. V listopadu 1917 požádal Trockij německé vrchní velitelství o příměří s perspektivou rozhovorů o demokratickém míru.²¹ 1. prosince 1917 odjela ruská delegace do Brestu Litevského, kde sídlil vrchní velitelský štáb Německa pro východní frontu. Podle Lenina nemělo Rusko armádu, která by byla schopna se Němcům postavit v případě, že by se rozhodli pro okupaci Moskvy a Petrohradu a pro svržení bolševické vlády. A tak byl pro přijetí ponižujícího míru, který byl naprosto nezbytný pro přežití nového režimu. Trockij však jeho názor nesdílel a se sloganem „ani válka, ani mír“ chtěl ukončit mírová jednání a jednostranně vyhlásit nepřátelství Centrálním mocnostem.²²

Sověti věřili tomu, že v Německu propukne revoluce a Trockij dal první delegaci, poslané do Brestu, instrukci, aby protahovala jednání o mír z toho důvodu, že sověti věřili tomu, že v Německu propukne revoluce. Po Všeruském sjezdu pro demobilizaci armády, konaném v posledních dnech roku 1917 a v první polovině ledna 1918 bylo zjevné, že stav fronty je beznadějný a zřízení nové revoluční armády v krátké době je nemožné. Lenina přepadla obava, aby se Anglie nedomluvila o mír s Německem na účet Ruska, a tak v této tísnivé situaci se rozhodl Lenin uzavřít mír s Německem za jakýchkoliv podmínek.²³ Jednání o míru bylo přerušeno do 29. ledna. Trockij odjel do Petrohradu, kde zatím vzplanul prudký boj mezi stoupenci míru a hlasateli revoluční války proti všem kapitalistickým státům. Na společné poradě ústředního výboru s vybranými předáky strany, kteří se sjeli do Petrohradu na III. sjezd sovětů, bylo poprvé debatováno o Leninových „mírových tezích“. Leninovo stanovisko utrpělo rozhodnou porážku. Z 65 přítomných hlasovalo pro okamžitý mír pouze 15. Většinu (32 hlasů) získali stoupenci „revoluční války“. Ostatní byli pro prodlužování mírového jednání. Přehlasovaný Lenin obnovil boj v užším kruhu, na zasedání ústředního výboru strany dne 24. ledna. V dlouhé řeči podrobně dokazoval, proč je nutné uzavřít mír a

²¹ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 507.

²² PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 169-172.

²³ SLAVÍK, Jan. *Leninova vláda: (1917-1924)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 55-58.

poukazoval na armádu, která je příliš unavena válkou. Mír, který se má uzavřít, je sice mír potupný, ale začne-li válka znovu, sovětská vláda bude smetena a mír uzavře vláda jiná. Při hlasování bylo hledisko Leninovo znovu poraženo a zvítězila 9 proti 7 hlasům formule Trockého: válku zastavit, mír neuzavírat, armádu demobilizovat.²⁴ Němci předložili Rusům ultimátum, které spočívalo v tom, že buď bez dalšího dohadování a odkladů podepíší mírové podmínky, nebo budou jednání ukončena a německá armáda vtrhne do Ruska. Trockij odmítnul nabízený dokument podepsat a tak bylo rusům sděleno, že německá armáda 16. února ukončí příměří a 17. února proti nim znovu zahájí vojenské operace.²⁵ Když 16. února německé vedení vypovědělo příměří, ústřední výbor se okamžitě sešel a znovu projednával otázku míru. Následující den Lenin konečně prorazil s návrhem, aby bylo telegraficky do Berlína oznámeno, že sovětská vláda přijímá podmínky míru, v Brestu ústředními velmocemi předložené.²⁶

Němci začali od poloviny února postupovat západním Ruskem, kde bez jediného výstřelu obsazovali jedno město za druhým. Po schůzi ústředního výboru, která se konala 18. února, bylo Němcům sděleno, že se ruská delegace vrátí do Brestu a dohodu poslušně podepíše.²⁷ Brestlitevská smlouva byla konečně podepsána 3. března a její podmínky byly pro Rusko velmi náročné.²⁸ Od Ruska bylo odtrženo rozsáhlé území: Polsko, Litva, část Běloruska a Lotyšska; sovětská vojska musela vyklidit Ukrajinu, Finsko, Aalandské ostrovy a oblast Ardaganu, Karsu a Batumi. Kromě toho zatížil sovětskou vládu velkými hospodářskými břemeny. Připravil sovětské Rusko o ukrajinskou obilnici, uhelné revíry a zásoby kovů. Oddělil ho od Černého moře a redukoval ho na území moskevské říše v 16. století.²⁹ Rusku bylo odňato území o rozloze 1 mil. km² s celkovým počtem 46 miliónů obyvatel, byla mu vyměřena válečná daň ve výši 3 miliard rublů a také muselo demobilizovat armádní síly.³⁰ Jedním z dalších důsledků brestlitevského míru byl odchod levých

²⁴ SLAVÍK, Jan. *Leninova vláda: (1917-1924)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 88.

²⁵ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 172.

²⁶ SLAVÍK, Jan. *Leninova vláda: (1917-1924)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 95.

²⁷ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 172.

²⁸ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 514.

²⁹ ŠVANKMAJER, Milan a kol. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. s. 346.

³⁰ MOULIS, Vladislav, SLÁDEK, Zdeněk, MUŠKA, Jiří. *Dějiny sovětského svazu 2*. Praha: Academia, 1967. s. 43.

eserů, kteří se mu silně postavili na odpor, ze Sovnarkomu. Z praktického hlediska se tak od té doby moc v Rusku stala výhradním teritoriem komunistů.³¹

Proti brestlitevskému míru se pozvedla opozice z řad sociálních revolucionářů. Hlásali svržení bolševického režimu a pokračování války proti Německu na straně dohodových mocností. 6. července vypuklo v Moskvě protibolševické povstání. Zároveň došlo ke vzpourám ve 23 dalších městech středního Ruska. 10. července se zachvěla východní fronta. Její velitel, generál Muravjov, požadoval pokračování války proti Německu. Vzpoury byly brutálně potlačeny.³² Po potlačení těchto vzpour se však vytvářela nová protibolševická ohniska na okrajích Ruska. V jižním Rusku se její představitelé, generálové Alexejev a Kornilov, chtěli opřít o donské kozáky a jejich atamana Kaledina. Po sebevraždě Kaledina a smrti Kornilova 13. dubna 1918 převzal velení generál Denikin. Ten byl pro spolupráci s dohodovými mocnostmi. Podařilo se mu přerušit spojení mezi Moskvou a Caricynem a odříznout tak Moskvu od severozápadního a jižního Kavkazu. V červnu se však Vorošilovovi s jeho vojsky z donských uhelných revírů podařilo Caricyn dobýt zpět. Zásobovací tepna do Moskvy se tak znovu otevřela.³³ V téže době vzniklo na Sibiři druhé protibolševické ohnisko, jejímiž iniciátory byli vojáci československých legií v Rusku. Toto období je možné označit za počátky občanské války v Rusku mezi bílými a rudými.

1. 1. Občanská válka

V případě ruské občanské války bývá obvykle rozebírán vojenský konflikt mezi rudou armádou a armádou bílých. Tohle hledisko je však pouze jedním z možných úhlů pohledu. Bolševici neuznávali národní hranice a termín „občanská válka“ v té době znamenal nejprve a především politický a sociální boj bolševického režimu s ruským obyvatelstvem. V širším měřítku bylo podstatou občanské války v Rusku zavedení diktatury jedné strany a rozdmýchání třídní války na vesnicích.³⁴ Celá

³¹ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 173.

³² ŠVANKMAJER, Milan a kol. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. s. 346.

³³ Tamtéž, s. 347.

³⁴ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 227.

země byla rozdělena do tří front pěti armádních skupin a posílené západní oblasti.³⁵ Z vojenského hlediska probíhala občanská válka na těchto hlavních frontách – jižní, východní a severozápadní a odehrála se ve třech fázích. První fáze trvala jeden rok a to od bolševického puče do složení zbraní na západní frontě. Jejím charakteristickým znakem byly rychlé přesuny frontových linií a střídavé boje malých jednotek. Během této fáze dominovali v bojích příslušníci cizích armád – Čechoslováci na protibolševické straně a Lotyšů na straně bolševiků. Druhá, rozhodující fáze, se protáhla na devět měsíců, od března do listopadu 1919. Původně postupovaly armády bílých velmi rychle a zdálo se, že se stanou vítězy, ale následně se výsledky bojů dramaticky změnily. Rudá armáda rozdrtila nejprve sibiřské síly admirála Kolčaka (červen-listopad 1919) a potom i jižní armádu generála Děnikina a také severozápadní armádu generála Juděniče (říjen- listopad 1919). V bitvách v této fázi bojovali statisíce vojáků profesionální armády. Závěrečnou fází války byly neúspěšné krymské boje pod velením generála Wrangela. Evakuace zbytku jižní armády do Konstantinopole v listopadu 1920 znamenala konec ruské občanské války z vojenského hlediska. Z politického a společenského hlediska pokračovala válka ještě dále.³⁶

Bolševici nazývali své vojenské protivníky od začátku „bílé“ nebo „bílé gardy“, podle vzoru kontrarevolučních armád ve francouzské revoluci. Je potřeba zdůraznit, že žádná z tzv. bílých armád v Rusku nebojovala za znovunastolení monarchie, protože jejich cílem bylo ve všech případech znovusvolání ústavodárného shromáždění a všechny armády uplatňovaly na svém území zákony Prozatímní vlády. Na druhou stranu je pravdou, že většina bílých důstojníků silně sympatizovala s monarchií. Ruská občanská válka se příliš nepodobala tažením 1. světové války, protože jednotky byly v neustálém pohybu, přesouvaly se po železnici a nechávaly velká území neobsazená. Armády se objevovaly nenadále a stejně rychle zmizely. Útvary postupující se zdánlivou neochvějností se v případě rozhodného odporu rozpadaly.³⁷ Neexistovala žádná frontová linie, protože ani jedna strana neměla dostatečný počet mužů a kanálů na dopravu zásob, a bojová

³⁵ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 556.

³⁶ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 228.

³⁷ Tamtéž, s. 228-229.

linie byla mimořádně pohyblivá.³⁸ Postup války a pohyby jednotek je tedy téměř nemožné graficky znázornit, zejména vzhledem k tomu, že v pozadí velkých bitev byli v akci ještě tzv. „zelení“ (rolničtí partyzáni) a „černí“ (anarchisté), kteří se chovali nepřátelsky jak k rudým, tak k bílým. Hlavní výhodou rudých nad ostatními armádami byla skutečnost, že tvořili jeden celek, kdežto jejich nepřátelé sjednoceni nebyli. Rudí měli jednotné vojenské velení, které jednalo podle rozhodnutí politické oligarchie. Bílým nevládl nikdo, jejich několik armád existovalo daleko od sebe a většinou nebyly v žádném spojení. Situaci zhoršovalo také to, že bílé armády byly utvořeny z příslušníků různých etnických skupin bojujících za své cíle – především kozáci, kteří tvořili velkou část bílých ozbrojených sil, plnili rozkazy, jen pokud je uznali za vhodné, a měli větší zájem na své domovině než v Rusku. Velká výhodou rudých také spočívala v tom, že jim patřil střed území bývalé ruské říše, zatímco jejich protivníci se nalézali na jejich okrajích. Rudá armáda tak měla k dispozici daleko větší počet lidí, jelikož ovládala nejhustěji obydlené oblasti. V počátcích občanské války vládli bolševici více než sedmdesáti milionům lidí, zatímco Kolčak a Děnikin měli kromě krátké doby každý k dispozici pouze území s osmi až devíti miliony lidí. Když se koncem roku 1919 odehrávaly rozhodující bitvy občanské války, čítala rudá armáda téměř tři miliony mužů ve zbrani, armády bílých neměly nikdy více než 250 000 mužů. V kritických momentech měla rudá armáda početní převahu 2:1, někdy i dvakrát takovou.³⁹

Lidské zdroje sloužící rudé armádě byly nejenom větší, ale i etnicky jednotnější. Obyvatelstvo Sovětského Ruska v letech 1918-1919 tvořili z 90% příslušníci Velkorusů. Oproti tomu v oblastech vojenských operací bílých armád žilo velké procento etnických menšin, včetně kozáků, kteří i přesto, že patřili k pravoslavné církvi a byli Slované, postrádali pocit sounáležitosti s Rusy, a tak ruská vlastenecká hesla na tyto různorodé menšiny nijak nepůsobila. Další výhodou rudé armády bylo vojenské vybavení. Bolševici zdědili především bohatou výzbroj carského vojska a ve skladech staré carské armády se v prosinci roku 1917 nalézalo 2,5 milionů pušek, 1,2 miliardy patron, 12 000 polních děl a 28 milionů dělostřeleckých nábojů.⁴⁰ Dále také veškerý válečný průmysl se nalézal ve Velké Rusi, což mělo za

³⁸ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 523.

³⁹ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 229.

⁴⁰ Tamtéž, s. 230.

následek to, že rudá armáda v konečných fázích občanské války byla lépe vybavena než bývalá carská armáda. Bílí neměli přístup ani k carským skladům ani k vojenskému průmyslu a byli závislí výhradně na tom, co jim Dohoda, především Britové, uznala za vhodné poslat. Dalším faktorem, který měl význam na výsledek občanské války, bylo velení. Zatímco Rudé armádě velela civilní vláda, tak bílé armádě velely vojenské síly, které zároveň zastávaly funkci civilních vlád. Generálové bílých nebyli dost dobře připraveni na převzetí této odpovědnosti, protože v tomto oboru neměli žádné zkušenosti a byli vychováni v tradici armády, která pohrdá politikou a účast v ní považuje za nehodnou důstojníka.⁴¹

První bílé síly utvořil generál Alexejev v oblasti donských kozáků. Alexejev po bolševickém převratu uprchl do Rostova na Donu, kde verboval dobrovolníky pro novou ruskou armádu. Do Rostova se také vydali další protibolševičtí důstojníci a politikové – mezi nimi i Kornilov, který se ujal velení dobrovolnické armády. Proti dobrovolníkům bylo utvořeno nesourodé vojenské těleso, které bílé, jejichž počet čítal 3000 mužů, donutilo utéci z Rostova a uchýlit se na Kubáňskou pláň. Během tzv. ledového pochodu přišel o život nejpopulárnější velitel bílých Kornilov a na jeho místo nastoupil Děnikin. Dobrovolníkům se dále podařilo naverbovat četné kubáňské kozáky a počátkem jara 1918 znovu dobyli Rostov a učinili z něj základnu svých vojenských operací.⁴² Z nevelké skupiny důstojníků z doby Ledového pochodu čítala armáda dobrovolníků v září 1918 již 40 000 mužů.⁴³ Tato armáda byla z 60 % tvořena kubáňskými kozáky. Úspěchy této armády podnítily v srpnu bolševiky k tomu, aby požádali Němce o vojenskou intervenci proti dobrovolnické armádě. Zatímco se na jihu utvářela armáda dobrovolníků, další útvar bílých se shromažďoval na Sibiři, který za svůj vznik vděčí z velké části povstání československých legií, jež osvobodily od bolševiků Sibiř a většinu středního Povolží. V Tomsku byla vytvořena regionální vláda, která si uplatňovala nárok na Sibiř a v únoru 1918 vyhlásila samostatnost. Ve středním Povolží si na politickou moc činil nároky Výbor ústavodárného shromáždění, který sídlil

⁴¹ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 230.

⁴² Tamtéž, s. 230-231.

⁴³ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 532.

v Samaře.⁴⁴ Tento Výbor neboli Komuč na sebe pohlížel jako na všeruský parlament v provinčním exilu.⁴⁵

Sibiřská vláda i Komuč vytvořily armády dobrovolníků, který byly později posíleny branci. Avšak spoléhaly příliš na československé legie, které nejvyšší rada Dohody označila v létě 1918 za součást spojeneckých ozbrojených sil. Vyslanci Dohody se snažili přesvědčit sibiřskou vládu a Komuč, aby se spojily v jeden silný vládnoucí orgán. Došlo tak ke vzniku pětičlenného direktoria, utvořeného z eserů a jejich stoupenců.⁴⁶ Toto direktorium však byla vláda pouze na papíře, protože neměla žádnou řádnou strukturu ani finanční prostředky. Mělo ještě méně moci než Prozatímní vláda, neboť nedokázalo vzbudit důvěru u frakcí, které zastupovalo.⁴⁷ Tato nová vláda tak příliš neuspěla, protože eseri z bývalého Komuč intrikovali proti Sibiřanům, a také proto, že pozice Direktoria byla značně oslabena po 18. Říjnu 1918, kdy Československá národní rada v Paříži vyhlásila národní samostatnost, což mělo za následek to, že Češi a Slováci v Rusku odstoupili z bojů a ponechali obranu středního Povolží a Sibiře z vojenského hlediska velmi slabé ruské lidové armádě.⁴⁸ Politické i vojenské vedení na východě strhl převratem do svých rukou admirál Kolčak, kdy 18. listopadu 1918 svrhl eserské direktorium a brutálně se vypořádal se svými protivníky.⁴⁹

V průběhu zimy let 1918/1919 vedlo vedení strany eserů rozhovory s bolševickými zástupci., které v únoru 1919 vyústily v dohodu. Eseri a menševici uzavřeli se sovětským režimem smír a nabídli mu pomoc při obraně. Eserům a menševikům jako odměnu za svou politiku bylo dovoleno znovu vstoupit do sovětů. Toto partnerství však trvalo pouze do konce občanské války, kdy se Lenin znovu obrátil proti svým bývalým socialistickým spojencům.⁵⁰

Tažení, která rozhodla o výsledku občanské války, byla zahájena na jaře roku 1919 a skončila o osm měsíců později rozhodnou porážkou bílých. Koncem roku 1918

⁴⁴ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 232-233.

⁴⁵ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 542.

⁴⁶ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 233.

⁴⁷ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 548.

⁴⁸ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 233.

⁴⁹ ŠVANKMAJER, Milan a kol. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. s. 347.

⁵⁰ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 234-235.

začala sovětská armáda horečnatě mobilizovat bývalé carské důstojníky a rolníky. Z 220 000 poručíků ruského důstojnického sboru bylo 80 % rolnického původu a 50 % z nich nedokončilo ani střední vzdělání. Bez příjmu a prostředků se potýkali s existenčními problémy a mnozí z nich reagovali na povolávací rozkazy do aktivní služby. Ostatní byli k nástupu donuceni pod hrozbou těžkých trestů pro ně samotné i pro jejich rodiny. Nová rudá armáda byla řízena vojenskou revoluční radou republiky (Revvojensovětem) spadající přímo pod ústřední výbor komunistické strany, které v hodnosti komisaře války předsedal Trockij.⁵¹

1. 2. Cizí vojenská intervence

Podle Pipesa je vlivu tzv. „zahraničních interventů“ v ruské občanské válce kladen nepřiměřeně velký význam. Avšak je nutné poznamenat, že kdyby nebylo vojenské pomoci bílým, především ze strany Velké Británie, rudá armáda by nesporně zvítězila daleko dříve. Skutečností je však to, že na ruské půdě nikdy neproběhla žádná společná akce zahraničních vojsk a účastníci sledovali vlastní, často protichůdné cíle, a navíc jednali v zájmu nesourodých domácích zájmových skupin, z nichž některé byly pro intervenci a jiné se jí naopak bránily. Dalším faktem je, že až na Velkou Británii v roce 1919 zahraniční mocnosti neusilovaly o svržení komunistické vlády.⁵²

V prvním roce občanské války intervenovaly mocnosti výhradně s úmyslem reaktivovat východní frontu – pokud by to šlo, tak s bolševickou pomocí, pokud ne, i bez ní. Ve druhém roce občanské války, poté co utichla střelba na západě, ztratila intervence zřejmý smysl a brzy na to se Spojené státy a Francie zprostily závazků a odstoupily z ní. Japonsko vytrvalo, neboť jejich cílem bylo anektovat ruská přímořská území. Anglie, která podporovala armády bílých do konce roku 1919, zůstala osamocena. Anglie jednala zejména na popud Winstona Churchilla, jenž jako jeden z mála evropských politiků chápal dosah, který by vítězství komunistů mělo na Anglii i na celosvětový mír.⁵³

⁵¹ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 235-236.

⁵² Tamtéž, s. 238.

⁵³ Tamtéž, s. 238-239.

Pod záminkou střežení spojeneckých skladů a udržování průjezdnosti transsibiřské magistrály se západní vojska vylodila ve Vladivostoku. První dorazili počátkem července Britové s middlesexským praporem. Brzy za nimi dorazily francouzské a americké jednotky, za nimi pak Japonci s poněkud problematickým cílem. Západní mocnosti si přály, aby na Sibiři vznikla stabilní vláda, která by podpořila obnovení ruské armády a východní fronty proti centrálním mocnostem. Ale Japonci, jejichž cílem bylo anektovat ruský Dálný východ, naopak chtěli nestabilitu.⁵⁴

Klíčovou osobností zapojenou do intervence Dohody byl britský ministerský předseda David Lloyd George, který se doma potýkal s nátlakem opozičního politického spektra. Mluvčí konzervativců v této záležitosti Churchill, se domáhal mezinárodního válečného tažení s cílem svrhnout bolševiky. Lloyd George, který stál v čele koaliční vlády nemohl Churchilla ignorovat. Ovšem na druhé straně čelil narůstajícímu odporu proti vměšování se do ruských záležitostí, které labouristé a odbory považovaly za namířené proti sobě. Lloyd George tak musel zvolit kompromis – zapojil se, ale jen vlašně, a odstoupil ihned, jakmile to v rámci slušnosti bylo možné. Nejprve se Lloyd George a Woodrow Wilson snažili nasměrovat válčící strany k jednání, což považovali za naprostou nutnost pro obnovení stability Ruska. Zatímco sovětská armáda byla připravena vyjednávat o klidu zbraní a vyhnula se tím očekávanému útoku Dohody, bílí bez váhání odmítli. Poté, co se nepodařilo sjednat mírovou konferenci na ostrově Prinkipo u Konstantinopole, neochotně souhlasil Lloyd George s intervencí. Britská pomoc spočívala hlavně ve vojenských zásobách a poradcích, kteří svou pozornost věnovali povětšinou admirálu Kolčakovi.⁵⁵ Za prvních šest měsíců 1919 obdrželo Kolčakovo bílé vojsko od Britů milion pušek, 15 000 kulometů, 700 polních děl, 800 000 nábojů, ošacení a vybravení pro půl milionu mužů.⁵⁶ Občas britské vojenské bojové oddíly pomohly bílým útokem na rudogvardějské námořní cíle a nasazením několika tanků a průzkumných letadel. Koncem roku 1919 činila podle britských odborníků celková hodnota této pomoci 100 miliónů liber. Churchill byl nejhorlivějším zastáncem vojenské intervence nejenom v Anglii, ale i v celé

⁵⁴ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 608.

⁵⁵ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 239-240.

⁵⁶ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 609.

Evropě, neboť považoval komunismus za ryzí zlo. Zájem bílých byl pro něho i zájmem Velké Británie.⁵⁷

Cílem Francie ve vztahu k Rusku bylo, aby se zabránilo obnovení rusko-německého přátelství a také snaha získat kompenzaci za nesmírné ztráty, které Francie utrpěla nedodržením závazků bolševiky a vyvlastňováním majetku. I když se Francie stavěla vůči Kremlu s nekompromisním nepřátelstvím, neudělala prakticky nic pro jeho odpůrce. Francie se tak místo na intervenci v Rusku soustředila na oddělení Ruska a Německa pomocí „ostnatého drátu“ spřátelených států, počínajíc Polskem.⁵⁸

Spojené státy se intervence v roce 1918 účastnily velice neochotně a pod britským nátlakem, částečně proto, aby uchránily cenné vojenské zásoby v ruských severních přístavech od Němců, částečně také proto, aby zabránili Japoncům v uchvácení východní Sibíře. Ani jedinkrát se americké oddíly na ruské půdě nezúčastnily bitvy. Japonci, jejichž jednotky se vylodily ve Vladivostoku pod záminkou ochrany svých obyvatel a sloučení se spojeneckými silami na východní frontě, měli jednoznačně kořistnické záměry. Japonci nepomohli Kolčakovi, neboť věděli, že v případě jeho vítězství se budou muset stáhnout. Spoléhalo na místní kozácké vůdce, kteří terorizovali obyvatelstvo Dálného východu a udržovali region z Kolčakova dosahu.⁵⁹

Dohodové mocnosti po Říjnovém převratu usilovaly o záchranu cenného vojenského materiálu uskladněného v přístavech Murmansku a Archangelsku. Proto se v Murmansku 9. března 1918 vylodil britský expediční sbor, který 2. srpna obsadil i Archangelsk. 5. dubna se začala japonská vojska vylodovat ve Vladivostoku a 15. – 18. srpna se k nim připojily také americké jednotky. Francouzští a řečtí vojáci se vylodili 18. listopadu 1918 v Oděse. Intervence Dohody se omezila na obsazení přístavů a přilehlých oblastí, k větším akcím neměly intervenční jednotky dost sil, ani vlastního zájmu a tak hrály ve vojenských operacích občanské války jen okrajovou roli. Dohoda se omezovala jen na

⁵⁷ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 240-241.

⁵⁸ Tamtéž, s. 242.

⁵⁹ Tamtéž, s. 242.

sporadickou podporu úsilí armád bílých a tento přístup se nezměnil až do konce občanské války.⁶⁰ Vrchol zahraniční pomoci bílým nastal 23. listopadu, kdy do Novorossijska dorazila anglofrancouzská flotila. Generál Poole a nadporučík Erlich ujistili jásající davy, že Británie a Francie jsou oddány stejným cílům jako dobrovolníci. Avšak tato euforie a optimismus, posílená nástupem admirála Kolčaka na východní frontě, však neměla dlouhého trvání. Jak se nakonec ukázalo, byly všechny spojenecké sliby pomoci plané. Západní mocnosti nikdy neposkytly materiální pomoc v slibované výši a navíc postrádaly jasný směr a cíl. Většina spojeneckých politiků navíc byla toho názoru, že teď, po skončení světové války, není důvod se míchat do nějaké zahraniční občanské války.⁶¹

Na jaře roku 1919 zahájil Kolčak velkou ofenzivu směrem k řece Volze, která postupovala vynikajícím způsobem. Rudá armáda postrádala bojového ducha a trpěla účinky propagandy bílých a rolnických rebelií v týle. Byla také početně slabší, protože Moskva v očekávání masivního spojeneckého vyloďení na Černém moři východní frontu zanedbávala. Vedení rudé armády si však svou chybu uvědomilo, změnilo taktiku a nejvyšší prioritu přiřklo východní frontě. Vyslalo tam četné posily po moři a v červnu již měla rudá armáda početní převahu, která se v následujících měsících ještě zvětšovala.⁶²

Kolčak také usiloval o uznání západních mocností jako legitimní nositel ruské státní moci, protože ruské obyvatelstvo by si více vážilo člověka, za nímž stojí mocnosti, které vyhrály světovou válku. Avšak nejvyšší rada Dohody si jako předpoklad uznání kladla několik podmínek, včetně přiznání ruských zahraničních dluhů. Kolčak přistoupil téměř na všechny a zároveň uznal jako závazné všechny „závazky a dekrety“ vydané Prozatímní vládou v roce 1917. Když se však v červnu sešla nejvyšší rada Dohody v Paříži, aby učinila rozhodnutí ohledně Kolčaka, jeho armády už ustupovaly a Kolčak už se svého uznání nedočkal. V březnu a dubnu rudá armáda pobila donské kozáky a hrozila invazí do oblastí na Donu, kde měla dobrovolnická armáda svou základnu. Děnikin stál před rozhodnutím, zda-li opustit Donbas a spojit své síly s Kolčakem, nebo se vzdát spojení s Kolčakem a Donbas

⁶⁰ LUŇÁK, Petr, PEČENKA, Marek a kol. *Encyklopedie moderní historie*. Praha: Libri, 2009. s. 426.

⁶¹ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 538.

⁶² PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 243.

zachránit. Rozhodl se rozdělit armádu na dvě části, tam menší měla pod vedením generála Wrangela obsadit Caricyn, zatímco většina armády zamířila do Donbasu.⁶³ Wrangel po geniálním tažení koncem 19. června dobyl Caricyn proti přesile. Rudí obránci tohoto povolžského města prchli, jen co uviděli Wrangelovy britské tanky.⁶⁴ Dobrovolníci v té době dosáhli velkolepého vítězství u Donbasu, odkud postupovali na Ukrajinu a cestou získali Charkov a Jekatěrinoslav. Protiofenziva rudých na východě byla zahájena útokem na Ufu, která padla 9. června. Rudá armáda se tlačila na východ a koncem června 5. armáda přešla Ural. Jakmile dosáhla rudá armáda východního Uralu, bílí nedokázali proti početní převaze rudých udržet frontovou linii a museli ustoupit na pravém i levém křídle a Kolčakova ofenziva byla tak odražena. Centrum občanské války se tak začalo přesouvat na jih, kde Děnikin drtil rudou armádu a obsadil většinu Ukrajiny. 3. července vydal Děnikin tzv. Moskevské direktivum, příkaz, ve kterém byl stanoven další cíl, a to dobytí hlavního města, jehož mělo být dosaženo ze tří stran.⁶⁵ Tři hlavní armády bílých se měly sejít u hlavního města, podél hlavních železničních tratí vytvořit gigantický klešťový stisk a odříznout tak hlavní přísun zásob.⁶⁶ Wrangel měl s kavkazskou armádou zaujmout pozici pravého křídla a postupovat na Moskvu od severovýchodu. Donští kozáci měli držet střední frontu. Hlavní síly tvořené dobrovolnickou armádou, dalšími kozáckými jednotkami a branci měly postupovat přímou trasou k Moskvě přes Kursk, Orel a Tulu.⁶⁷

V polovině července 1919 byla zahájena tajná jednání mezi Moskvou a Varšavou, která se týkala hranic mezi oběma státy. Výměnou za uspokojivé řešení polských hranic bylo Polsko ochotno neposkytnout pomoc Děnikinovi. Následně komunisté ubezpečili Poláky, že jim Moskva odsouhlasí takové hranice, jaké si budou přát. Poláci dodrželi slovo a právě v době, kdy rudí a bílí bojovali proti sobě na západní Ukrajině, polské ozbrojené síly umístěné v týlu rudé armády stály jako přikované, což významně pomohlo rudé armádě, neboť jí to umožnilo převelet 43 000 vojáků z polské fronty proti Děnikinovi.⁶⁸ V listopadu 1919 se armáda admirála Kolčaka z praktického hlediska proměnila v trosky a usilovala o své holé přežití. Kolčak měl

⁶³ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 243-244.

⁶⁴ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 617.

⁶⁵ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 244-245.

⁶⁶ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 618.

⁶⁷ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 245.

⁶⁸ Tamtéž, s. 247.

v úmyslu bránit Omsk, ale 13. listopadu 1919 se rozhodl odjet před postupující rudou armádou směrem na Irkutsk. V prosinci provedla koalice levicových skupin ovládaných socialistickými revolucionáři v Irkutsku puč, vytvořila politické centrum, které prohlásilo Kolčaka za sesazeného a vyhlásilo se za vládu Sibiře. Po vyslechnutí této zprávy oznámil Kolčak 4. ledna 1920 svou rezignaci. Zatímco boje na jihu dosahovaly svého vrcholu, 11. října 1919 zahájil Juděnič svou druhou ofenzivu na Petrohrad. Proti silnějšímu nepříteli postupoval úspěšně a 16. října stála jeho armáda u Carského Sela, pouhých 25 kilometrů od Petrohradu. 21. října rudá armáda provedla protiútok a rychle prorazila frontu bílých. Když 15. sbor rudé armády započal svůj postup na jih, nemohla Juděničova armáda učinit nic jiného než se stáhnout do Estonska, kde byla odzbrojena. 17. listopadu 1919 odtáhli bílí z Kurska. V polovině prosince, poté co padl Charkov a Kyjev se jejich ústup změnil ve zběsilý útěk směrem na jih k Černému moři a následně na Krym. Dva dny poté, co Poláci a Rusové uzavřeli příměří (18. října 1920), zahájila rudá armáda rozsáhlou ofenzivu proti Krymu.⁶⁹ Na Krymu se shromáždilo víc než 200 000 lidí, kteří doufali, že se jim podaří včas uprchnout do bezpečí před postupujícími bolševiky. Ne všichni šťastně přepluli Černé moře a vojáci Rudé armády pozabíjeli 50 000 zbylých uprchlíků.⁷⁰ 150 000 uprchlíků se stačilo nalodit na flotilu 126 britských, francouzských a ruských lodí, které je odvezly do Konstantinopolu. Wrangel byl mezi posledními, kteří se nalodili 14. listopadu.⁷¹

Triumf rudých v občanské válce je nutné přičítat zejména ovládnutí středu Ruska s jeho nesmírnými lidskými i vojenskými zásobami a jednotnost velení.⁷² Občanská válka však byla vedena barbarskými prostředky. Absolutorium v tomto směru nepatří žádné bojující straně.⁷³ Tak jak se hovoří o rudém teroru, je nutné podotknout, že násilí páchané bílými nebylo méně kruté. Bílým ovšem chyběly cíle a strategie a jejich nedisciplinovaná soldateska se dopouštěla děsivých zvěrstev na rolnících, dělnících a židech. Jen v osadě Šachty bílí postříleli nebo ubili během občanské války víc než 8000 dělníků. Na ukrajinském venkově byli rolníci, kteří se

⁶⁹ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 255-261.

⁷⁰ BABEROWSKI, Jörg. *Rudý teror: dějiny stalinismu*. Praha: Nakladatelství Brána, 2004. s. 32.

⁷¹ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 669.

⁷² PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 262.

⁷³ ŠVANKMAJER, Milan a kol. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. s. 350.

zmocnili statkářské půdy, bičování po tisících.⁷⁴ Válka a teror po sobě zanechaly nesmazatelné stopy zkázy. Ruská města byla na konci občanské války už jen vlastním stínem, opuštěná a jako po vymření. Z mnohých měst zbyly jen ruiny, na Uralu a na Kavkaze leckde jen vypálené dýmající trosky.⁷⁵ Oběti občanské války na lidských životech byly nesmírné, většinu z nich zapříčinil tyfus a hlad. Ztráty rudé armády byly odhadnuty na milion padlých. Počet bělogvardějců padlých a zraněných v bojích přibližně na 127 000 osob. K obětem bojů je nutné přičíst i civilisty, kteří podlehlí epidemiím, i ty, kteří zemřeli na podvýživu, zimu nebo spáchali sebevraždu, pouze infekční choroby si odhadem vyžádaly více než 2 miliony životů.⁷⁶ Podle sovětských oficiálních statistik zahynulo v letech 1918-1920 celkem na devět milionů lidí.⁷⁷

2. Opatření válečného komunismu

Rusko bylo po občanské válce hospodářsky zruinováno. Ke zničení, jež způsobila, se přidal katastrofální pokles výroby v těžkém průmyslu na 1/7 výroby předválečné a zemědělské výroby na 65% předválečného stavu.⁷⁸ Tato situace, která byla zapříčiněna občanskou válkou a intervencí zahraničních mocností, si vyžadovala řadu mimořádných opatření sovětské vlády. Obrovské oblasti s velkými zásobami nerostného bohatství a velkou produkcí zemědělských výrobků se ocitly mimo území řízené a spravované sověty, nebo se přeměnily ve válečná pole neustálými pohyby front. Ztráta celých oblastí a četných podniků měla za následek rychlé vyčerpání zásob nejen hotových výrobků, ale i surovin. Sovětská vláda tak provedla několik mimořádných opatření za účelem odvrácení nejhorších následků hospodářského stavu způsobených občanskou válkou.⁷⁹ Ekonomická politika

⁷⁴ BABEROWSKI, Jörg. *Rudý teror: dějiny stalinismu*. Praha: Nakladatelství Brána, 2004. s. 29.

⁷⁵ Tamtéž, s. 42-43.

⁷⁶ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 262.

⁷⁷ ŠVANKMAJER, Milan a kol. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. s. 350.

⁷⁸ ARAGON, Louis. *Souběžné dějiny SSSR: Dějiny SSSR v letech 1917-1941*. Praha: Mladá fronta, 1966. s. 209.

⁷⁹ MOULIS, Vladislav, SLÁDEK, Zdeněk, MUŠKA, Jiří. *Dějiny sovětského svazu 2*. Praha: Academia, 1967. s. 58-59.

bolševiků v letech 1918-1921, která měla odstranit tyto následky, je označována jako „válečný komunismus“, přičemž samotný pojem byl zaveden až v roce 1921.⁸⁰

Podle Pelikána je možné válečný komunismus charakterizovat jako systém centralizovaného řízení výroby a rozdělování výrobků, uspokojující vládním aparátem stanovené potřeby státu, hlavně armády, a to bez respektování jakýchkoliv ekonomických principů. Tomuto systému byly podřízeny všechny ekonomické jednotky, protože byly záhy po revoluci zespolečňeny. To se týkalo i dosud individuálně vedeného zemědělství, kde rolníci pracovali na nacionalizované půdě, museli odvádět veškerou produkci státu a byla vlastně jakýmisi domácími dělníky.⁸¹

Válečný komunismus dosáhl vrcholu v zimě let 1920/1921 po skončení občanské války a obnášel řadu rozsáhlých opatření, která měla vložit celé ruské hospodářství (jeho pracovní síly i výrobní kapacitu a distribuční síť) výhradně do rukou státu, nebo přesněji řečeno do rukou komunistické strany.⁸² Cílem válečného komunismu bylo zrušit veškerý soukromý obchod, maximalizovat státní kontrolu distribuce a trhu s pracovní silou, znárodnit velkopřůmysl, kolektivizovat zemědělství a koncem dvacátých let nahradit peněžní systém obecným systémem státních přidělů.⁸³

Válečný komunismus čerpal inspiraci z několika zdrojů. Byl zde příklad německého válečného socialismu, jakožto průkopnické regulace národního hospodářství, která Německu pomohla přestát tvrdou blokádu a navzdory všem předpokladům odolávat celé čtyři roky. Také čerpal z teorií určitých socialistických organizací, podle nichž vysoká koncentrace vlastnictví v rukou bank umožnila pouhým jejich znárodněním položit základy socialistické ekonomice. Dále také zde byl příklad středověkého ruského patrimoniálního státu, který po sobě zanechal historické dědictví, neboť ruským lidem připadalo státem vlastněné hospodářství přirozenější než abstraktní vlastnická práva a celý složitý fenomén nazývaný „kapitalismus“.⁸⁴

⁸⁰ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 189.

⁸¹ PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C. H. Beck, 2000. s. 67.

⁸² PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 190.

⁸³ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 573.

⁸⁴ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 190.

Dekretem Všeruského ústředního výkonného výboru sovětů dělnických a vojenských zástupců (VÚVV) z 30. listopadu 1918 byla zřízena Rada dělnické a rolnické obrany. Jejím předsedou se stal Lenin, jakožto předseda vlády, dalšími členy byli předseda Revoluční vojenské rady, předseda Všeruské mimořádné komise a lidoví komisaři nejdůležitějších lidových komisariátů.⁸⁵ Svým postavením spadala tato rada pod Sovnarkom a měla stejný monopol na ekonomiku země jako komunistická strana v oblasti politiky.⁸⁶ Zejména bylo radě uloženo provádět mimořádná opatření ve všech oborech hospodářské činnosti a státní správy, zabezpečit zásobování rudé armády a mobilizovat všechny hospodářské zdroje země pro potřeby obrany.⁸⁷

2. 1. Prodravjorstka

Jedním z nejdůležitějších opatření válečného komunismu byla centralizace zásobování.⁸⁸ V létě roku 1918 vyhlásili bolševici válku vesnici. Jednalo se o kampaň proti rolnictvu, která znamenala kritickou fázi procesu ovládnutí Ruska bolševiky. Sám Lenin jí přičítal nesmírnou důležitost a podle jeho názoru bylo nezbytné, aby byla zabezpečena státní kontrola dodávek potravin jejich nuceným vymáháním a přísným monopolem na obchod s obilím a také bylo nutné vybudovat na venkově základny komunistické moci. Do jara roku 1918 si rolníci mezi sebou rozdělili téměř všechny soukromé pozemky, které nebyly majetkem občin – nejenom pozemky v soukromém vlastnictví velkostatkářů, církve a klášterů, ale i půdu rolníků, kteří využili Stolypinova zákona o soukromém hospodaření. Před revolucí žili rolníci v domnění, že z celonárodního přerozdělení získá každý z nich 5-10 hektarů, avšak na dospělého člena občiny připadalo v průměru asi 0,4 hektaru orné půdy. Protože v některých částech země stále převládalo soukromé vlastnictví, především v hraničních oblastech, získaná půda nebyla rozdělena rovnoměrně a 53 % občin nezískalo vůbec nic.⁸⁹

⁸⁵ VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel. *Právní dějiny: Státy střední a východní Evropy*. Brno: Doplněk, 1998. s. 83-84.

⁸⁶ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 194.

⁸⁷ VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel. *Právní dějiny: Státy střední a východní Evropy*. Brno: Doplněk, 1998. s. 83-84.

⁸⁸ Tamtéž, s. 84.

⁸⁹ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 201.

Po únorové revoluci pokračoval vzestup cen zemědělských produktů a podporoval rolníky v tom, aby většinu svých přebytků nedodávali na trh, ale v očekávání ještě vyšších cen si je ponechávali na pozdější dobu. Reakcí rolníků na tuto situaci bylo hromadění své produkce a omezení množství obdělávané půdy. V průběhu roku 1918 zavedla Moskva nucené vymáhání obilí.⁹⁰ Státní obilní monopol se stal základem zásobovací diktatury. Každý majitel obilí byl zavázán odevzdat vše, co mu zbylo nad osobní spotřebu a osivo, zásobovacím orgánům.⁹¹ Rekvizice, které začaly v zimě 1918, se rozšířily především na středopovolžské gubernie, na Saratov, Samaru a Penzu, po vítězství nad bílými postihly navíc také černozemní oblasti.⁹² „Potravinová armáda“ a její ozbrojené rekvírovací oddíly (prodotrjady) vyrazily do útoku proti kulakům.⁹³ Ve skutečnosti to znamenalo, že oddíly ozbrojených mužů vtrhly na venkov v honbě za potravinami a zabavily všechno, co prohlásily za přebytek. To znamenalo, že rolníkově zbyly pouze zásoby pro rodinu, dobytek a na setbu. Avšak z praktického hlediska zůstal venkov mimo dosah komunistické strany, protože tam strana neměla buňky, jež by vykonávaly její příkazy, a žádné sověty, který by na jejich plnění dohlédly. Motivem kampaně proti vesnici byl celý komplex důvodů (politických, sociálních i ekonomických), i když k získání podpory městského obyvatelstva byl důraz kladen téměř výhradně na ekonomické aspekty – na potřebu donutit kulaky neboli bohaté rolníky k vydání nahromaděných zásob.⁹⁴ S prohlubováním městské potravinové krize bolševici stále více obviňovali z této situace kulaky. Jejich propaganda vykreslovala typického kulaka jako nenasyceného chamtivce, který si chce na hladu městského dělníka namastit kapsu. Kulak se tak stal „vnitřním nepřítelem revoluce“.⁹⁵ Avšak podle tehdejších statistik tvořili „chudí“ necelá 4 % venkovských obyvatel, „bohatí“ (kulaci) pouze 2 % a zbylých 94% náleželo do „střední“ kategorie soukromých zemědělců. Režim se však rozhodl neohlížet se na čísla a považovat každého rolníka, který se brání vymáhání potravin, považovat za kulaka.⁹⁶

⁹⁰ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 202-203.

⁹¹ VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel. *Právní dějiny: Státy střední a východní Evropy*. Brno: Doplněk, 1998. s. 84.

⁹² BABEROWSKI, Jörg. *Rudý teror: dějiny stalinismu*. Praha: Nakladatelství Brána, 2004. s. 37.

⁹³ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 578.

⁹⁴ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 203.

⁹⁵ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 577.

⁹⁶ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 205.

Koncem května 1918 ohlásil Sverdlov zvláštním referátem ve VCIKu úmysl vlády zřídit „výbory chudiny“ (komitety bédnoty). Vypracování příslušného dekretu bylo svěřeno lidovému komisariátu zásobování. Členy výborů chudiny mohli být všichni místní i odjinud příchodí obyvatelé s vyloučením kulaků a boháčů, hospodářů majících nadbytek obilí nebo jiných plodin, majitelů průmyslových podniků. Aby zásoby u majetnějších byly rychle odebrány, dekret stanovil, že z obilí, odňatého do 15. července 1918, se budou chudině vydávat zásoby bezplatně na účet státu. Zřízením výborů chudiny vzniklo na venkově dvojvládí. Byly to orgány zjevně konkurující se sověty (místními, újezdými čili okresními atd.). Velmi brzo mezi oběma orgány vznikly spory. Šestý sjezd sovětů rozhodl, aby byly sověty na venkově ponechány, ale aby jejich složení odpovídalo socialistickému převratu, který na vesnici nastal. To právě měly provést výbory chudiny. To znamenalo, že zámožnějším rolníkům byl znemožněn vstup do sovětů. Výbory chudiny tak provedly první „čistku“ venkovských sovětů, která byla novými volbami (v prosinci 1918 a v lednu 1919) provedena tak, že se do sovětů dostali členové výborů chudiny. Chudina na venkově brzy pocítila, že násilné rekvizice u zámožných sedláků znamenají odvážení obilí z vesnic do měst na újmu všeho venkovského obyvatelstva.⁹⁷ Cílem bylo rozdělení vesnice na dvě proti sobě bojující třídy a zažehnout tam stejnou občanskou válku jako ve městech. V zažehnutí války na vesnici však kombědy selhaly, neboť většina vesnic v sobě viděla hospodařící společenství rovných členů, navzájem spojených příbuzenskými vazbami a často o sobě hovořili jako o rolnické rodině.⁹⁸

V červenci a srpnu 1918 povstali rolníci proti potravinovým oddílům ve více než dvou stech případech. Povstání byla násilná a spontánní, obvykle vyprovokována nějakou strašnou hrůzou ze strany některého z oddílů.⁹⁹ Ruští rolníci se snažili těmto oddílům čelit s pomocí demobilizovaných vojáků, kteří se vrátili do vesnic. Tyto povstání si vyžádala stovky životů na obou stranách.¹⁰⁰

⁹⁷ SLAVÍK, Jan. *Leninova vláda: (1917-1924)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 167-169.

⁹⁸ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 580.

⁹⁹ Tamtéž, s. 579.

¹⁰⁰ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 205.

Začátkem ledna 1919 bylo rozhodnuto zavést povinné odvádění všech přebytků zemědělské výroby, tzv. prodrazvjorstku.¹⁰¹ Prodrazvjorstka, neboli potravinová dávka, se od obilního monopolu z května 1918 lišila ve dvou základních aspektech. Tím prvním aspektem bylo, že zatímco se obilní monopol omezoval na obilniny, potravinové dávce podléhaly veškeré potraviny včetně dobytka a zeleniny. Druhým aspektem bylo, že zatímco kvóty na obilní monopol stanovovaly místní potravinové orgány podle výsledku úrody, kvóty na potravinovou dávku stanovoval stád shora a podle vlastní potřeby a následně rovnoměrně přiděloval jednotlivým oblastem.¹⁰² Tímto způsobem tak byla ve skutečnosti definitivně zakázána veškerá soukromá směna zemědělských výrobků v celé zemi.¹⁰³ Nejenže množství potravin z nucených dodávek bylo malé, ale rolníci se rovněž bránili i zavedení vesnických sovětů a dávali přednost tradičním vesnickým radám. Když byli donuceni do sovětů vstoupit, zvolili do funkcí bývalé starosty, zpravidla přívržence eserů. Přestože v letech 1918-1919 byly vytvořeny tisíce sovětů, většina z nich byla jen čistě formální. Bolševizace vesnice tak byla dokončena až o deset let později Stalinem.¹⁰⁴

2. 2. Nacionalizace

Stejně jako v oblasti zemědělství, byl postupně i z oblasti průmyslové vyloučen obchod jako zbytečný mezičlánek. Sovětská vláda se pokusila nahradit obchodní sítí přímým rozdělováním.¹⁰⁵ Tento proces znárodnování průmyslu byl systematizován dekretem z 28. června 1918 o znárodnění všech průmyslových podniků a železnic s kapitálem nad milion rublů bez nároku na odškodnění.¹⁰⁶ Dekretem o znárodnění přestal být řídicí aparát podniku věcí dělnickou a stal se aparátem stranickým.¹⁰⁷ Všichni vedoucí pracovníci byli nuceni pod hrozbou přísných trestů zůstat ve svých funkcích. Postupně podlehly znárodnování i menší podniky a koncem roku 1920

¹⁰¹ VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel. *Právní dějiny: Státy střední a východní Evropy*. Brno: Doplněk, 1998. s. 84.

¹⁰² FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 581.

¹⁰³ VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel. *Právní dějiny: Státy střední a východní Evropy*. Brno: Doplněk, 1998. s. 84.

¹⁰⁴ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 206-207.

¹⁰⁵ VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel. *Právní dějiny: Státy střední a východní Evropy*. Brno: Doplněk, 1998. s. 84.

¹⁰⁶ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 194.

¹⁰⁷ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 585.

měla rada pod kontrolou 37 000 podniků se dvěma miliony zaměstnanců. 13,9 % z těchto podniků zaměstnávalo pouze jednoho člověka a téměř polovina z nich neměla žádné mechanické vybavení.¹⁰⁸

Všechny podniky byly podřízeny Nejvyšší radě národního hospodářství, jejíž úkolem byla organizace a plánování v oblasti průmyslu, zemědělství, dopravy, obchodu a financí a všechny až dosud zachované nebo nově zřízené instituce správního a ekonomického charakteru jí byly podřízeny a přijímaly od ní úkoly.¹⁰⁹ Rada vytvářela ve spolupráci s odborovými svazy tzv. hlavní výbory (glavky) jako orgány ústřední správy pro všechny podniky daného průmyslového odvětví. Hlavní výbory pak řídily veškerý průmysl přímo z centra, výlučně administrativním a direktivním způsobem.¹¹⁰ Většina lidí této rozsáhlé sítě zaměstnanců byli nebolševici, kteří zde měli možnost zastávat funkce, jež nebyly vázány politicky. Do těchto funkcí byl režim nucen jmenovat pracovníky a technické odborníky, kteří před revolucí pracovali ve stejném průmyslu jako ředitelé nebo to byli samotní dřívější majitelé.¹¹¹

Sovětská propaganda na západě líčila průběh nacionalizace ruského průmyslu v superlativech, avšak v roce 1921 sám Trockij odhadl, že v nejlepším případě bylo úspěšně centralizováno pouze 5-10% průmyslu. Hlavní vinu na drastickém snížení produktivity v průmyslové výrobě v době válečného komunismu nesl kolegiální způsob vedení průmyslových podniků, v němž měli rozhodující slovo nezkušení dělníci a odboráři. Již na jaře 1918 chtěli Lenin a Trockij svěřit výkonnou moc jednotlivých ředitelům, čemuž se však dělníci bránili, jelikož „vedoucí postavení dělníků“ považovali za jeden z velkých úspěchů revoluce. Po skončení občanské války si již vláda mohla dovolit nebrat jejich námitky na vědomí a koncem roku 1921 už sovětské továrny řídili vedoucí pracovníci, z nichž mnozí svou funkci zastávali i ve starém režimu.¹¹²

¹⁰⁸ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 194.

¹⁰⁹ MOULIS, Vladislav, SLÁDEK, Zdeněk, MUŠKA, Jiří. *Dějiny sovětského svazu 2*. Praha: Academia, 1967. s. 32.

¹¹⁰ VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel. *Právní dějiny: Státy střední a východní Evropy*. Brno: Doplněk, 1998. s. 84.

¹¹¹ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 195.

¹¹² Tamtéž, s. 195.

Během tohoto období došlo k velkému úpadku produktivity práce v průmyslu, jednak způsobené spory ve straně, ekonomickými potížemi pracujících a také nedostatkem motivace. V období válečného komunismu klesla produktivita práce v průmyslu od 70% a průmyslová výroba se snížila o 75%. O nepraktičnosti celého systému svědčí i jeho byrokratičnost, což dokazuje nárůst počtu zaměstnanců nejvyšší rady národního hospodářství, jejíž počet zaměstnanců v březnu 1918 byl 318 a v roce 1921 již 30 000.¹¹³

2. 3. Pracovní povinnost

Další součástí politické a ekonomické soustavy z let občanské války bylo zavedení pracovní povinnosti, která vyžadovala, aby každý nejen pracoval, ale aby nastoupil tak, kam mu bude určeno.¹¹⁴ Komisariát práce totiž prohlásil, že „dodává pracovní síly podle plánu, a z toho vyplývá, že nejsou brány ohledy na osobní zájmy ani přání dělníků.“ Režim zavedl pracovní povinnost pro veškeré obyvatelstvo. Pro příslušníky buržoazie to znamenalo službu v pracovních četách, které vykonávaly špinavé nebo nebezpečné práce, a pokud by se jí vyhýbali, hrozil jim trest smrti. Pro dělníky a ostatní technické pracovníky to znamenalo vstup do státních služeb.¹¹⁵

V roce 1920 a 1921 byla vydána řada dekretů, které mobilizují do práce celé kategorie pracovníků. Přitom docházelo k vytváření některých pracovních armád, vykonávajících nejdůležitější práce. Princip militarizace práce byl tímto způsobem zaváděn prakticky v celém národním hospodářství. V odměňování se pak uplatňovaly dva základní rysy: naturalizace mezd a velmi silné rovnostářské tendence. Od října 1918 byl zaveden přidělový systém a stanovené pevné normy v zásobování zemědělskými produkty a později i průmyslovými výrobky. V přidělu se uplatňoval třídní princip.¹¹⁶

¹¹³ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 196.

¹¹⁴ VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel. *Právní dějiny: Státy střední a východní Evropy*. Brno: Doplněk, 1998. s. 85.

¹¹⁵ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 199.

¹¹⁶ VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel. *Právní dějiny: Státy střední a východní Evropy*. Brno: Doplněk, 1998. s. 85.

Došlo také ke zrušení odborů, které bylo odůvodněno tím, že jelikož Sovětské Rusko je „státem dělníků“, dělník nemůže mít odlišné zájmy než stát. Úlohou odborů bylo organizování pracujících třídy pro výrobu, přidělování práce na určité období jednotlivým dělníkům a také zaměření na jejich vzdělání a disciplínu. Odbory, ve kterých bolševici museli soutěžit s menševiky, přežily, ale již nereprezentovaly své členy. Byly pokládány za vládní orgány, a tím přišly o právo volit své funkcionáře. Na základě názoru, že by bylo nesmyslné, aby dělníci stávkovali sami proti sobě, ztratili i právo na stávkou.¹¹⁷

2. 4. Negace funkce peněz, rozdělování, obchod

Hlavním cílem válečného komunismu byla likvidace trhu. Podstata ekonomické politiky bolševiků spočívala v efektivním zabránění volné směny zboží a služeb. Eliminace volného obchodu a centralizace distribuce pod státní dozor tudíž nebyly následky způsobené revolucí a občanskou válkou, ale opatření směřovaná proti kapitalistickému systému a příčina nedostatku spočívala právě v nich. Komunisté chtěli soustředit distribuci zboží do rukou komisariátu zásobování neboli Komprodu. Ten shromažďoval a rozděloval potraviny, které se vládě podařilo získat od rolníků, a měl zároveň dostávat pro distribuci a výměnný obchod další spotřební zboží.¹¹⁸ V otázce rozdělování se Komprod částečně spoléhal na své vlastní distributory, především však na předrevoluční síť družstev, která bolševici zachovali i po jejich znárodnění, avšak z jejich vedení odstranili esery a menševiky.

Za války družstva jako hlavní prostředek výměnného obchodu vzkvétala. Do roku 1918 obsluhovala sto miliónů spotřebitelů (70% obyvatelstva). Továrny, odborové svazy, profesní skupiny a místní spolky vytvářely městská družstva na zprostředkování zboží. Vesničané se sdružovali do družstev na prodej svého zboží a získání výrobků, které na oplátku potřebovali.¹¹⁹ 16. března 1919 přikázala Rada lidových komisařů sjednotit všechna spotřební družstva v jediný distribuční orgán –

¹¹⁷ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 199.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 196-197.

¹¹⁹ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. s. 572-573.

spotřební komunu. Každý občan byl povinen stát se jejím členem a zapsat se do jednoho distribučního centra.¹²⁰

Členům spotřebitelských komun pak bylo po předložení přidělových příkazů vydáno jídlo a další nezbytné zboží. Tyto průkazy měly několik kategorií. Největší přiděly platily pro dělníky v těžkém průmyslu, naopak příslušníci buržoazie dostávali pouze čtvrtinu přidělu dělníků a často také vůbec nic. Celý systém byl však nesmírně zneužíván. Např. v roce 1918 bylo v Petrohradě vydáno o třetinu víc průkazů, než kolik zde žilo obyvatel. Avšak místo toho, aby válečný komunismus trh eliminoval, tak ho rozdělil na dvě části. Jednou z nich byl státní sektor, který prodával za nominální ceny, nebo distribuoval (zdarma) spotřebitelské zboží na přidělové průkazy. Druhou částí byl nepovolený soukromý sektor, který se řídil zákony nabídky a poptávky. Je možné říci, že soukromé obchodování záviselo na státním sektoru, protože většina spotřebitelského zboží, které dělníci nakoupili za symbolické ceny na lístky nebo dostali zdarma, si našla svou cestu na volný trh. Vláda tak musela tolerovat četné černé trhy, kde se zboží prodávalo za smluvní cenu, protože přísné dodržování nařízení zavedených proti soukromému sektoru by znamenalo naprosté vyhladovění obyvatel měst.¹²¹

Bolševici se také snažili o zrušení peněz záměrným nárůstem inflace, aby tím ztratily hodnotu. Snažili se tisknout bankovky na plné obrátky. K vymámení obilí od rolníků a k výplatám rozrůstajících se řad státních zaměstnanců používali tzv. „barevných papírků“. Bankovky považovali za pouhý dočasný prostředek, který bude zrušen okamžikem, kdy proběhne kolektivizace zemědělství a celý národ bude za práci odměňován zbožím s poskytovanými službami.¹²²

V době bolševického převratu bylo v oběhu 19,6 miliardy rublů. Většinou to byly carské rubly, běžně známé jako nikolajevky. Existovaly i bankovky vydané Prozatímní vládou, zvané keranky, což byly jednoduché papírky potištěné pouze z jedné strany, bez sériového čísla a podpisu nebo jména vydavatele, na kterých byla pouze označena hodnota a vytištěno varování před případným paděláním. Po

¹²⁰ VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel. *Právní dějiny: Státy střední a východní Evropy*. Brno: Doplněk, 1998. s. 84-85.

¹²¹ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 197-198.

¹²² Tamtéž, s. 192.

převzetí Státní banky a ministerstva financí pokračovali bolševici s tiskem kerenek. Jelikož se daňový systém zhroutil, bolševici tiskli bankovky ve stále větším množství. V lednu 1919 mělo Sovětské Rusko v oběhu již 61,3 miliardy rublů, z nichž dvě třetiny tvořily kereny. V únoru 1919 vydala vláda první sovětské peníze nazývané „účetní žetony“. Tato nová měna byla v oběhu společně s nikolajkami a krenkami, vůči nimž však byla hluboce podhodnocena. Na počátku roku 1919 inflace neustále stoupala a ve srovnání s rokem 1917 stouply ceny patnáctinásobně. V květnu 1919 dostala Státní banka povolení tisknout tolik peněz, kolik se podle jejího názoru vyžaduje národní hospodářství. V průběhu roku 1919 se množství peněz v oběhu téměř zčtyřnásobilo (na 225 miliard). V roce 1920 se téměř zpětínásobilo (na 1,2 bilionu). Papírové peníze se staly bezcennými, až na carské rubly, které si lidé schovávali. Jako náhradu za peníze začali lidé používat většinou chléb a sůl.¹²³

Touto politikou válečného komunismu se prakticky soustředily všechny prostředky zbídačené země v rukou státu, který z nich přednostně zabezpečoval frontu a minimálními rovnostářskými přiděly udržoval život v zázemí.¹²⁴ Hospodářské důsledky válečného komunismu byly katastrofální. Dezorganizovaná výroba a zásobování, rozvrácená doprava a celkový rozklad způsobený občanskou válkou se ještě dále prohloubily. Prudce rostla bída, hlad, dostavily se masové epidemie, což mělo za následek vysokou úmrtnost obyvatelstva.¹²⁵ Tržní vztahy přestaly fungovat s výjimkou trhu černého. Státní monopol ovládl téměř veškerou oblast výrobní i individuální spotřeby. Centralizace a byrokratizace veškerého řízení a rozdělování byly přirozeným důsledkem hospodářského i politického systému.¹²⁶

¹²³ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 192-193.

¹²⁴ VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel. *Právní dějiny: Státy střední a východní Evropy*. Brno: Doplněk, 1998. s. 85.

¹²⁵ REIMAN, Michal. *O komunistickém totalitarismu a o tom, co s ním souvisí*. Praha: Karolinum, 2000. s. 36-37.

¹²⁶ ŠVANKMAJER, Milan a kol. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. s. 351.

3. Právo a válečný komunismus

V prvních letech sovětské moci se v Rusku ještě uplatnily některé prvky předříjnového práva, přestože byla deklarována jeho okamžitá a absolutní negace. Na základě přání levých eserů, s nimiž byli bolševici krátce v koalici, bylo soudům umožněno používat ty zákony předrevolučních vlád, které neodporovaly dekretům sovětské moci ani revolučnímu právnímu vědomí pracujícího lidu. Přicházely v úvahu zejména část trestního zákoníku z roku 1903 a některé procesní předpisy z šedesátých let 19. století. Jelikož však do sovětských soudů přešlo jen několik jedinců z řad dřívějších soudců a protože noví soudci postrádali vzdělání, neměla tato subsidiární dílčí recepce prakticky žádný význam. Po roztržce s levými esery bylo již na podzim roku 1917 používání starých zákonů zcela zakázáno.¹²⁷

System ruského práva se do Říjnového převratu významně lišil od ostatních evropských právních systémů. Kulturní a hospodářské zaostalosti Ruska odpovídal i konzervatismus a nízká úroveň právního řádu.¹²⁸ Základním pramenem práva zůstal prakticky až do roku 1917 patnáctisvazkový Svod platných zákonů, účinný od 1. ledna 1835. K tomuto Svodu byl v roce 1892 připojen nový XVI. svazek zahrnující normy týkající se hlavně soudní organizace a práva procesního.¹²⁹ Vypracování Svodu bylo pokusem o konsolidaci a uspořádání ruského práva. Svod zákonů měl význam převážně registrační, protože si nekladal za cíl kodifikovat ruské právo, ale pouze shrnout vydané právní předpisy.¹³⁰ Svod byl tak pouze sborníkem dříve vydaných zákonů, jejich inkorporací. Tato inkorporace však nebyla ukončena, nýbrž měla být neustále doplňována tak, aby se v ní odrážely všechny změny v zákonodárství. Jednalo se o systematický sborník nejen platných zákonů, ale i nejdůležitějších aktů ústřední správy. Samotné zařazení jednotlivých normativních aktů do Svodu jim ještě nepřidávalo sílu zákona. To záleželo výhradně na tom, jakým způsobem a kým byl přijat daný původní právní předpis, z něhož bylo

¹²⁷ PELIKÁN, Dragutin. Ruské právo v sovětské epoše a jeho historická podmíněnost. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 106.

¹²⁸ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 19.

¹²⁹ MALÝ, Karel Václav. Kapitoly z dějin práva Ruska před rokem 1917. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 170.

¹³⁰ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 19.

příslušné ustanovení do Svodu převzato. Několik významných zákonů nebylo do Svodu vůbec zařazeno, např. zákony týkající se pravoslavné církve, postavení rolnictva, armády a námořnictva. Jejich platnost tak byla bezprostřední, Svodem nezprostředkovaná.¹³¹ Kazuistická metoda zpracování Svodu a eklecticismus jeho obsahu jej zřetelně odlišovaly od kodifikačních prací v západní Evropě. Zatímco Evropa měla již za sebou rozsáhlou kodifikaci práva, Rusko přistoupilo k pouhé inkorporaci platného zákonodárství.¹³²

Po říjnovém převratu bylo v krátké době vydáno značné množství aktů, mnohdy protikladných a brzy nepřehledných. Tomu mělo čelit vyhrazení zákonodárné pravomoci výlučně ústředním sovětským orgánům, zavedení publikace normativních aktů v úřední sbírce a zejména vyhlášení principu jednotné revoluční zákonnosti. Komisariát spravedlnosti tak zahájil ještě před vypuknutím občanské války přípravné kodifikační práce.¹³³ V podmínkách tehdejší celkové nejasnosti systémové koncepce práva bylo v legislativě uplatňováno respektování zájmu sovětského vedení na právní úpravě aktuálně nejexponovanějších vztahů, resp. politických zásahů do nich. Z tohoto pragmatického přístupu vznikla postupně teoretická teze, že hlavním kritériem sovětského práva je předmět právní úpravy, na němž je společenský (mocenský) zájem.¹³⁴

Složitou strukturu ruského práva doplňovalo církevní právo, jehož působnost byla relativně široká. Pravoslavná církev reglementovala vlastními předpisy právo manželské, některé otázky dědického práva, školství, cenzury atd. Na základě toho, že ostatní církve byly pouze tolerovány, bylo vystoupení z pravoslavné církve zakázáno a trestné a bezkonfesnost nebyla právně možná.¹³⁵

V roce 1846 nabyl účinnosti trestní zákoník, který byl značně rozsáhlý a komplikovaný. Jeho stavbu tvořilo 11 částí, které se dělily na 68 hlav, téměř

¹³¹ MALÝ, Karel Václav. Kapitoly z dějin práva Ruska před rokem 1917. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 170-171.

¹³² MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 19.

¹³³ PELIKÁN, Dragutin. Ruské právo v sovětské epoše a jeho historická podmíněnost. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 114.

¹³⁴ Tamtéž, s. 114.

¹³⁵ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 20.

polovina hlav se dále členila na oddíly a pododdíly. Zákoník obsahoval celkem 2224 článků. Kodifikace trestního práva byla nesporně pokrokem ve srovnání s pouhou inkorporací trestního práva v 15. dílu Svodu zákonů z roku 1832. Ani přijetí trestního zákoníku však neodstranilo vesnickým národnostně menšinový „právní separatismus“. Zákoník zachoval tzv. votčinnuju justiciju , tedy právo statkáře posílat rolníky do vyhnanství na Sibiř, ukládat tělesné tresty rolníkům v rámci tzv. „otcovského pokárání“. Některé neruské národnostní menšiny měly nadále právo používat vlastní soustavu obyčejového práva.¹³⁶

Mezi prameny práva zaujímal významné místo i obyčej, a to hlavně v oblasti majetkových vztahů na ruské vesnici. Zákonem o soudní reformě z roku 1864 byl rozsah používání obyčeje ještě více rozšířen tím, že bylo výslovně povoleno, aby se smírčí soudci při svém rozhodování řídily obecně známými obyčejí.¹³⁷ Tato soudní reforma se stala základem modernizace soudní organizace. Stanovila a formulovala moderní principy soudního řízení jako nezávislost soudu na správě, projednací formu soudního řízení, veřejnost, bezprostřednost v hodnocení důkazů, stavovskou autonomii advokacie. Také přispěla k urychlení celého soudního řízení tím, že byly zkráceny soudní lhůty a omezen počet instancí. S tím také souviselo i důsledné zavedení kasačního principu do soudního řízení a vyčlenění bagatelních věcí do kompetence smírčích soudů.¹³⁸

Podle vzoru západoevropských zemí zavedly Soudní řády porotní soudy, které byly zřizovány pouze v centrálních guberniích evropského Ruska. Postupem času však došlo k zužování jejich kompetencí a nakonec bylo z jejich kompetence zcela vyňato rozhodování o politických zločinech. Soudní reforma dále také vytvořila novou instituci tzv. místních smírčích soudců, kteří byli voleni tam, kde existovala místní samospráva. Instituce smírčích soudů se stala pokrokovým soudním orgánem, jelikož to byla v podstatě jediná předříjnová soudní instituce, které mělo být v jiné formě využito po říjnovém převratu. Ruské zákonodárství se na přelomu 19. a 20. století vyznačovalo nízkým stupněm abstrakce právních institutů,

¹³⁶ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 20-21.

¹³⁷ MALÝ, Karel Václav. Kapitoly z dějin práva Ruska před rokem 1917. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 172.

¹³⁸ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 21-22.

kazuistickou metodou jejich konstrukce jako produktem elementární právní techniky na jedné straně a kvality justičního aparátu na straně druhé, nedokonalostí a neúplností právního systému. Ruské právo nedosáhlo takového stupně univerzality jako právo vyspělých států západní Evropy. Z tohoto úhlu pohledu došlo k dualismu, resp. k trialismu v právním řádu. Odlišný byl totiž právní režim v městských hospodářských centrech, kde právo do určité míry respektovalo ekonomický pokrok, na venkově, kde žila většina obyvatelstva, a v národnostních perifériích zůstalo právo konzervátorem tehdejšího stavu.¹³⁹

Typickým znakem sovětského práva bylo popření klasického rozdělení práva na právo soukromé a právo veřejné a prohlášení všech vztahů za vztahy veřejnoprávní. Veřejnoprávními byly ovšem jen ve smyslu daném úlohou veškerého práva být nástrojem totalitní moci. Tato konstrukce byla teoreticky zdůvodněna pojetím sovětské společnosti jako asociace pracujících, kde každý individuální zájem je v bezprostředně závislém vztahu k zájmu kolektivnímu, je mu podřízen, a tudíž nesmí přesáhnout úroveň definovatelnou jako společensky prospěšnou. Pod pojmem kolektivní, společenský zájem se rozuměl třídně vyhraněný zájem proletariátu a chudého rolnictva.¹⁴⁰ Soukromé právo se tak nevyvíjelo v právo jednotlivce, jeho přirozeným subjektem zůstával do značné míry kolektiv. Kolektivismus se projevoval také v právu veřejném. Jednoduché a tradiční formy kolektivistické místní správy vyhovovaly ruskému státu jako organický doplněk nedokonalého státního aparátu, který ani fakticky nemohl pokrýt a zvládnout obrovské území Ruska. Ruské právo tak bylo především právem veřejným, větší část psaného práva bylo právo administrativní a trestní. Postavení práva v ruské společnosti tak bylo určováno jeho jednostranně represivním obsahem a formou.¹⁴¹

Sovětské právo tak nestálo nad státem a tím méně nad vůdci komunistické strany. Maximální hranice jeho autority vymezoval nepřiliš důsledně uplatňovaný postulát, aby bylo schvalováno, měněno či rušeno stanoveným pořádkem příslušnými zákonodárnými orgány a aby zajišťovalo jednotný režim v celém státě. Ve

¹³⁹ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 22-23.

¹⁴⁰ PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C. H. Beck, 2000. s. 83.

¹⁴¹ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 24-25.

skutečnosti tak byly schvalovány pouze návrhy připravené stranickými orgány, jak to odpovídalo principu vedoucí úlohy komunistické strany.¹⁴² V praxi tak mělo vždy přednost před dodržováním platných zákonů tzv. operativní politické rozhodování, plnění úkolů revoluční cestou, posvácené příkazem nebo souhlasem stranického sekretariátu.¹⁴³

3. 1. Dekrety o soudu – kontinuita či diskontinuita

V sovětské organizaci se zpočátku nevytvořil speciální orgán pro výkon soudnictví. První právní akty sovětské moci se až do 22. listopadu 1917, kdy RLK schválila dekret o soudu, nezabývaly novou organizací soudů. Na přelomu října a listopadu vznikla zvláštní situace, kdy sovětské právní předpisy stanovily velmi nahodile soudní odpovědnost za určitá jednání i přesto, že příslušné soudy zatím nevznikly. Ve skutečnosti však náležel výkon soudnictví do sféry moci sovětů. Již před přijetím dekretu o soudu vznikaly zvláštní soudní orgány z iniciativy sovětských organizací. V některých okresech Petrohradu byly vytvářeny „prozatímní revoluční soudy“, v Moskvě byla většina případů příkazována „soudně vyšetřovací komisi Vojenského revolučního výboru“ a v Kronštadu byl ve druhé polovině listopadu organizován soud „společenského vědomí“.¹⁴⁴ Nové soudní orgány však zůstávaly výjimečným jevem, starý soudní aparát existoval v téměř neporušeném stavu a ignoroval politické změny. V tomto období došlo k symbióze staré soudní organizace a nových fakticky vznikajících revolučních soudů a sovětů, legálně aspirujících na veškerou státní moc na svém území. Podobná symbióza se vytvořila i mezi předrevoluční místní samosprávou a revoluční sovětskou organizací v místech. Ještě na počátku roku 1918 existovala „samospráva“ a sověty paralelně a byly učiněny pokusy o spojení těchto dvou systémů.¹⁴⁵

¹⁴² PELIKÁN, Dragutin. Ruské právo v sovětské epoše a jeho historická podmíněnost. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 109.

¹⁴³ PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C. H. Beck, 2000. s. 80-81.

¹⁴⁴ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 48.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 49.

Samotné projednávání dekretu o soudu provázely komplikace kvůli rezervovanému přístupu k výstavbě sovětské soudní organizace. První varianta dekretu se setkala s nesouhlasem proto, že nepřipouštěla v otázkách platného práva a soudní organizace žádná přechodná (kompromisní) řešení. Původní návrh předpokládal zrušení celé soudní organizace, včetně institutu smírčích soudců, a neplatnost (zákaz aplikace) předrevolučního právního řádu jako celku. Původní návrh tak nepřipouštěl kontinuitu právního řádu. Jednou z námitek při posuzování návrhu byla ta, že totální likvidace staré soudní organizace povede ke stavu „bezzvládní“ v soudní organizaci do doby, než se vytvoří sovětské soudy. Konečný návrh dekretu této námitce zčásti vyhověl a z totální likvidace starých soudů vypustil instituci smírčích soudců. Činnost smírčích soudců pouze pozastavil a připustil, aby se dosavadní smírčí soudci stali základem místních soudů.¹⁴⁶ Další námitkou bylo, že ještě nehotová sovětská soudní organizace se ocitne v právním vakuu, jelikož zákaz používání předrevolučních právních norem povede k soudní zvlůli, a to z toho důvodu, že sovětských právních předpisů byl malý počet a celé oblasti společenských vztahů by tak nebyly právem regulovány. V konečném návrhu byla tato striktní forma relativizována a současné normy mohl být použity, pokud neodporovaly revolučnímu právnímu vědomí.¹⁴⁷

Současně se starým právem byly rušeny i orgány právo aplikující. Jen několik dní po revoluci byly odstraněny všechny dosavadní soudy a nahrazeny „lidovými soudy“, složenými takřka výlučně z volených laiků, a „revolučními tribunály“ podle vzoru francouzské revoluce. Jako žalobci a obhájci mohli před nimi vystupovat občané.¹⁴⁸ Dekret o soudu ve svém konečném znění vytvořil základ sovětské soudní soustavy, avšak nevyřešil problém kontinuity sovětského právního řádu. Nevyřešil totiž jednoznačně vztah starého a nového práva, neboť řešení, které soudům nabídl, organicky nejednotnou soustavu pramenů práva (část starého práva, nové sovětské právo, právní vědomí a revoluční svědomí), vyvolávalo v praxi problémy. Další problém je možné spatřit v oblasti soudní organizace, neboť dekret vytvářel dualistickou soudní soustavu. Na jedné straně vznikly místní soudy, pro něž

¹⁴⁶ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 50-52.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 52-53.

¹⁴⁸ SCHROEDER, Fridrich – Christian. Hlavní etapy vývoje sovětského práva. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 10-11.

stanovil prameny práva, na druhé straně vznikly revoluční tribunály, pro které pramen práva neurčil. Mimo tuto formální dualizace soudní soustavy na „řádné a mimořádné soudy“ existovala ještě faktická dualizace uvnitř systémů řádných soudů, jelikož dekret umožnil bývalým smírčím soudcům vstup do sovětských místních soudů. Postup těchto soudů tak byl spíše nakloněn starému předrevolučnímu právu.¹⁴⁹

Dekretem o soudu převzaly sověty všech stupňů prostřednictvím svých komisařů vyšetřující a soudní orgány v okruhu své působnosti a začaly nad nimi vykonávat dozor.¹⁵⁰ Dekret o soudu se stal právním základem dvou nových revolučních soudů – místních lidových soudů a revolučních tribunálů. Dekret však již přesně vymezil hranici mezi oběma institucemi. Na jedné straně upravil základní článek vznikající soustavy obecných soudů (místní soudy), na straně druhé princip jednotné soudní soustavy prolomil a jedním článkem, jednou větou konstruoval mimořádný soudní orgán (revoluční tribunál). Za vznikem revolučních tribunálů stála snaha o institucionalizaci obranné funkce sovětské moci proti kontrarevolučním snahám a také případným nepokojům v období narůstající občanské války.¹⁵¹ Kompetence lidových soudů byla dekretem o soudu vymezena velmi úzce, v podstatě převzaly úkoly, které před revolucí vykonávaly smírčí soudy. Revoluční tribunály v té době ještě nedisponovaly mimořádnou represí, která by je významně odlišovala od lidových soudů. Na rozdíl od lidových soudů, které byly vázány právem (novým a částečně i starým), revoluční tribunály rozhodovaly o trestu „výhradně podle okolností případu a revolučního svědomí“. Revoluční tribunály tak byly postaveny nejen vně soustavy obecných soudů, ale též „mimo“ existující právo. K této konstrukci došlo zejména proto, že nové právo prakticky neexistovalo a trestně právní normy byly roztroušeny v různých dekretech podle okamžité potřeby reagovat na určitý společensky nebezpečný jev. Před zavedením místních soudů podle dekretu o soudu vykonávaly revoluční tribunály také funkce obecných soudů. Tak vznikl např. revoluční tribunál v Kronštadu. Zadonský revoluční tribunál rozhodoval i o občanskoprávních sporech a rozvodech a buturlinský revoluční

¹⁴⁹ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 53.

¹⁵⁰ MOULIS, Vladislav, SLÁDEK, Zdeněk, MUŠKA, Jiří. *Dějiny sovětského svazu 2*. Praha: Academia, 1967. s. 31.

¹⁵¹ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 55-56.

tribunál rozhodoval o věcech občanskoprávních a trestních za široké účasti veřejnosti, která také rozhodovala hlasováním o výsledku řízení.¹⁵²

Poté, co v prosinci 1917 Štejnberk vystřídal Stučku v RLK, došlo k výrazné změně v koncepci výstavby sovětské soudní soustavy. Došlo k právní a faktické anulaci podstaty revolučních tribunálů jako orgánů revoluční represe. Činnost tribunálů byla právní úpravou omezena a učinila z nich těžkopádné orgány vybavené pouze slabou represí. Každé řízení muselo být stenograficky zaznamenáváno, což bylo často překážkou zahájení procesu. Kromě povinné obhajoby a obžaloby byla také připouštěna účast obhájců a žalobců přímo z publika. Tresty ukládané tribunálem neodpovídaly povaze mimořádného soudu. Avšak návratem Stučky do komisariátu justice v dubnu 1918 došlo k obratu ve vývoji a tribunály se vrátily ke své původní koncepci založené na dekretu o soudu a staly se opět orgány revoluční represe.¹⁵³ Postupem času se ustálila kompetence tribunálů rozhodovat pouze o trestných činech politického, protistátního a revolučního charakteru. Byla tak vytvořena garance, že tribunály již nebudou zasahovat do působnosti obecných soudů. Jednání tribunálů se konala veřejně a rozhodování o vině a trestu bylo odděleno od výkonu trestu.¹⁵⁴

Dekret o soudu byl z hlediska výstavby soudních orgánů prvním aktem, který věcně i organizačně vydělil výkon spravedlnosti, výkon soudnictví, z plné moci sovětů. Vytvořením dvou základních soudních orgánů (místních soudů a revolučních tribunálů) položil základy sovětské soudní soustavy. Dekret o soudu relativizoval platnost celého předrevolučního právního řádu a poskytl soudům možnost rozhodovat v konkrétní věci o aplikaci starého práva. Soud tak měl široký prostor pro vlastní, soudcovskou tvorbu práva.¹⁵⁵

¹⁵² MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 56-60.

¹⁵³ Tamtéž, s. 62.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 63.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 92.

3. 2. Revoluční právní vědomí

Zatímco po převratu jednotlivé nové dekrety přebíraly a modifikovaly zděděné právo, koncem roku 1918 již však bylo veškeré předrevoluční právo zrušeno a místo něho (vedle dekretů vydaných novou vládou) bylo za směrnicí pro soudnictví a tím za pramen práva prohlášeno „revoluční právní vědomí“.¹⁵⁶ Právní vědomí se stalo pramenem práva zároveň s dekrety sovětské moci až na základě dekretu o soudu č. 3 z července 1918. Dekret o soudu č. 1 použil pojmu „právní vědomí“ pouze jako kritéria použitelnosti předrevolučního práva. Dekret č. 2 z února 1918 projevil ještě určitou ostražitost vůči „právnímu vědomí“ a stanovil, že „v rozhodnutích a rozsudcích musí být soudem uvedeny motivy zrušení (nepoužití) zastaralých nebo buržoazních zákonů“.¹⁵⁷

V době občanské války, kdy jen pomalu vznikaly psané právní normy a kdy nadto jejich publicita byla minimální, působilo revoluční právní vědomí jako masový zdroj práva.¹⁵⁸ Právní vědomí harmonizovalo v té době s destruktivními záměry sovětské moci vůči předříjnovému státu a právu.¹⁵⁹ Za revoluční právní vědomí mělo být podle zmíněného dekretu o soudu uznáváno pouze to, co bylo v souladu s programem komunistické strany (a po dobu trvání koalice i s programem strany levých eserů). Prakticky se ovšem právní vědomí a aktivita mas měly podřizovat rozhodování komunistických komisařů a jiných stranicko-byrokratického a vojenského aparátů.¹⁶⁰

Stučka definoval pojem revoluční právní vědomí jako „vědomí třídního zájmu“. V praxi však byl výklad právního vědomí závislý na konkrétních představách jednotlivých interpretů a právní vědomí se tak ve skutečnosti stávalo jednou

¹⁵⁶ SCHROEDER, Fridrich – Christian. Hlavní etapy vývoje sovětského práva. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 10.

¹⁵⁷ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 96-97.

¹⁵⁸ PELIKÁN, Dragutin. Ruské právo v sovětské epoše a jeho historická podmíněnost. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 101.

¹⁵⁹ PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C. H. Beck, 2000. s. 80.

¹⁶⁰ PELIKÁN, Dragutin. Ruské právo v sovětské epoše a jeho historická podmíněnost. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 105.

z forem revoluční účelnosti.¹⁶¹ Charakteru právní formy nabývalo právní vědomí v těch právních odvětvích, která ještě nebyla regulována sovětským právem. Kodifikací rodinného a pracovního práva v roce 1918 ztratilo právní vědomí v těchto oblastech význam právní formy a stalo se v podstatě jen metodou interpretace těchto kodexů. Právní vědomí nemělo od počátku žádný význam v právu ústavním a ve sféře právní regulace vztahů mezi státními a hospodářskými orgány. Právní vědomí nebylo totiž formou práva vůbec, ale pouze formou práva soudního. Pokud se hovoří o hegemonii právního vědomí, nevztahuje se tato hegemonie na celý právní systém, ale pouze na části právního systému, které používaly soudní orgány v rozhodovací činnosti. Revoluční právní vědomí bylo proto po celé období válečného komunismu především pramenem trestního práva, a to až do jeho kodifikace v roce 1922.¹⁶²

3. 3. Rodinné právo

Zákonodárství v oblasti rodinného práva, tak jako celá sovětská legislativa, primárně vyjadřovalo politické potřeby režimu. Revoluční době vyhovovalo maximální uvolnění rodiny, rozbití její uzavřenosti hospodářské a morální. Rodina nebyla uznávána za základní jednotku státu, protože základními jednotkami měly být pracovní a teritoriální kolektivy, politické a jiné organizace, vojenské jednotky. Etatizace sovětské společnosti, byrokratizace řízení, intenzifikace pracovních procesů a další jevy vyvolávaly potřebu státními zásahy stabilizovat rodinu jako ukázkující článek centralizovaného systému, zajišťující pracovní disciplínu svou závislostí na mzdě.¹⁶³

Ještě před odlukou církve od státu a školy od církve v prosinci 1917 byly zavedeny a nadále Ruským státem uznávány pouze občanské sňatky uzavřené před sovětskými matričními orgány a církevní obřady při uzavírání manželství se staly soukromou záležitostí snoubenců. Na základě dekretu o občanském sňatku, dětech a

¹⁶¹ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 97-98.

¹⁶² Tamtéž. 96-97.

¹⁶³ PELIKÁN, Dragutin. Ruské právo v sovětské epoše a jeho historická podmíněnost. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 143.

vedení matrik z prosince 1917 mohli muži vstupovat do manželství od 18 let a ženy od 16 let. Výjimka platila pouze pro místní obyvatele Zakavkazské oblasti, kde věková hranice byla u ženicha 16 let a u nevěsty 13 let. Přitom manželství bylo od počátku založeno na principu monogamním a na dobrovolnosti vstupu do manželství i rovnoprávnosti obou manželů. V prosinci 1917 byl také vydán dekret o rozvodu, který značně zjednodušil rozvodové řízení.¹⁶⁴ K rozvodu stačil pouze návrh jednoho z manželů.¹⁶⁵ Rozvod se stejně jako sňatek stal výlučně světskou záležitostí, a tak i rozvod byl tedy osvobozen od vlivu církve. Celé rozvodové řízení mělo charakter pouze registrační, kdy rozvod záležel jedině na vůli manželů.¹⁶⁶ Pokud však třeba jen jeden z manželů nesouhlasil s dalším trváním manželství, mělo být takové manželství zrušeno.¹⁶⁷

Matriční oddělení sovětů nebo místní soudy zjišťovaly pouze, zda žádost o rozvod manželství pochází skutečně od obou manželů, nebo jen od jednoho z nich, a vydaly rozhodnutí o rozvodu.¹⁶⁸ I když bylo rozvodové řízení velice zjednodušeno, bylo třeba v něm rozhodnout takové otázky, jako komu připadne výchova dětí, přisouzení výživného, resp. podpora pro druhého manžela. Došlo také k zrovnoprávnění manželských a nemanželských dětí, čímž byla odstraněna křivda na dětech zrozených mimo manželství.¹⁶⁹

Vše nové v oblasti manželství a rodiny bylo potvrzeno v Kodexu zákonů o matrikách, manželském, rodinném a poručenském právu RSFSR z 22. října 1918, který byl prvním kodexem sovětského práva vůbec.¹⁷⁰ Tento Kodex reprodukuje a rozvíjí dekrety o rozvodu a o občanském sňatku a definuje obligatorní světský sňatek registrací v matrice místního sovětu, oddělené vlastnictví manželů, liberální rozvod (registrovanou dohodou nebo při nedosažení dohody či při existenci alimentálních nároků dětí jednoho z manželů výrokem soudu). Z obavy, aby

¹⁶⁴ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 131-132.

¹⁶⁵ SCHROEDER, Fridrich – Christian. Hlavní etapy vývoje sovětského práva. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 11.

¹⁶⁶ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 132.

¹⁶⁷ VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel. *Právní dějiny: Státy střední a východní Evropy*. Brno: Doplněk, 1998. s. 87.

¹⁶⁸ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 132.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 133.

¹⁷⁰ VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel. *Právní dějiny: Státy střední a východní Evropy*. Brno: Doplněk, 1998. s. 87.

nedocházelo k vykořisťování pod rouškou adopce, zakazovalo se osvojování.¹⁷¹ V kodexu bylo zdůrazněno, že z manželství uzavřeného podle náboženských obřadů a za součinnosti duchovních osob nevznikají žádná práva a povinnosti pro osoby, které do něho vstoupily, jestliže nebylo zaregistrováno v matričních odděleních místních sovětů.¹⁷² Kodex řešil i majetkové vztahy mezi občany. Uzavřením manželství se nevytvářelo majetkové společenství manželů.¹⁷³ To znamenalo, že i majetek získaný některým z manželů za trvání manželství zůstal oddělen, patřil tomu z manželů, kdo ho získal. Majetkové společenství bylo zavedeno až v roce 1926. Zároveň však potřebný manžel (bez životního minima a práce neschopný) měl právo na poskytnutí výživy od druhého manžela, jestliže ten mohl svému partneru takovou podporu poskytovat, což vyplývalo ze zásady rovnosti obou manželů. Právě tak byla stanovena vzájemná vyživovací povinnost rodičů a dětí.¹⁷⁴ V roce 1918 bylo zakázáno osvojení, neboť existovaly pokusy o zneužití této instituce. Osvojenci byli totiž v některých domácnostech používáni jako pracovní síla.¹⁷⁵

3. 4. Dědické právo

Dekretem o zrušení dědění z dubna 1918 bylo zrušeno dědění jak ze zákona, tak i z církevní závěti. Po smrti majitele se jmění, jež mu náleželo, stalo státním majetkem. Tento dekret však nebyl namířen proti majetku pracujících, ale zejména proti majetku bohatých. Pokud majetek zemřelého nepřesahoval 10 000 rublů a jestliže se skládal z usedlosti, domácího zařízení a výrobních prostředků pracovního hospodářství ve městě nebo na vesnici, pak přecházel do přímé správy a dispozice manžela a příbuzných v linii přímé vzestupné i sestupné a sourozenců. Takovýto

¹⁷¹ PELIKÁN, Dragutin. Ruské právo v sovětské epoše a jeho historická podmíněnost. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 144.

¹⁷² MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 134.

¹⁷³ VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel. *Právní dějiny: Státy střední a východní Evropy*. Brno: Doplněk, 1998. s. 87.

¹⁷⁴ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 134.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 134.

majetek dostali dědici do své správy bez ohledu na sociální postavení.¹⁷⁶ I když formálně bylo zrušeno dědění vůbec, fakticky bylo zavedeno především dědění majetku nabytého prací. V květnu 1919 bylo vydáno lidovým komisariátem spravedlnosti nařízení, ve kterém bylo zdůrazněno, že nelze aplikovat hranici hodnoty zanechaného majetku 10 000 rublů na hospodářství na vlastní práci. Tahle hospodářství přecházela do přímé správy a dispozice příbuzných zemřelého bez ohledu na to, zda hodnota těchto hospodářství přesahovala 10 000 rublů či nikoliv.¹⁷⁷

Do dědění spadal i majetek nepracujících, avšak pouze do hodnoty 10 000 rublů. Ve všech případech se jednalo o dědění *sui generis*, kdy majetek se formálně nepřeváděl do vlastnictví oprávněných dědiců, ale pouze do jejich správy (držby) a dispozice. Ve skutečnosti se však oprávnění dědiců rovnala oprávněním vlastníků, včetně práva takto získaný majetek do správy zcizit. Dekret o zrušení dědění znamenal tedy sice značné omezení dědění, ale nikoli jeho faktický zánik. Podle dekretu o zrušení dědění dostávali příbuzní v linii vzestupné a sestupné, sourozenci a manžel, pokud neměli životní minimum a byli práce neschopní, výživné z majetku, který zemřelý zanechal. Jednalo se však o majetek, který nepřešel do jejich správy a dispozice. Výživa ze zanechaného majetku se poskytovala každému, kdo byl potřebný a práce neschopný a nezáleželo na tom, do které sociální skupiny takto potřebný občan náležel. Rozsah výživy poskytovaného z majetku zemřelého určovaly orgány sociálního zabezpečení městských sovětů po dohodě s osobami, které měly právo na poskytnutí výživy. Pokud mezi nimi došlo ke sporu, rozhodoval o tom na základě žaloby místní soud.¹⁷⁸

Koncepce zrušení dědictví byly ve svých důsledcích produktem představ o nastolení hospodářské rovnosti členů pracovní komuny sovětské republiky. Komuna se snažila nejprve učinit všechny chudými a pak nastolit práci jako jediný zdroj blahobytu a vůbec hospodářského a sociálního postavení občana. Právě tuto představu však narušovala zděděná nerovnost. Za účelem toho, aby se dekret o zrušení dědění neobcházel darovacími smlouvami, byl na jaře 1918 vydán dekret o

¹⁷⁶ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 136.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 136-137.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 137.

zákazu darování majetku, jehož hodnota přesahovala 10 000 rublů. K povolení dědění došlo znovu až za nové ekonomické politiky.¹⁷⁹

3. 5. Trestní právo

Při vzniku sovětského trestního práva se nejvýrazněji koncentrovaly charakteristické momenty vzniku sovětského práva vůbec. Vzhledem ke specifickým vlastnostem trestního práva, zejména jeho třídní angažovanosti, se trestní právo stávalo zrcadlem společenského vývoje v tehdejší revoluční době.¹⁸⁰ Sovětské trestní právo vzniklo jako součást právního vědomí mas účastnících se revoluce, jehož projevy v revolučním soudnictví byly globálně autorizovány vznikajícím sovětským státem. Zobecněny se z velké části staly inspirací státních normativních aktů. Určité pasáže říjnových dekretů, resp. ojedinělé speciální trestněprávní předpisy působily až do konce občanské války jako usměrňující pramen práva vedle revolučního právního vědomí.¹⁸¹

Typickým znakem trestního práva v tomto období byla naprostá převaha revolučního právního vědomí jako základní formy trestního práva nad formou zákonnou. Přesto, že sovětské zákonodárství (dekret o soudu č. 1) zpočátku připouštělo v omezené míře aplikaci starého, předrevolučního práva, tedy i práva trestního soudy, byla praxe radikálnější a zvláště předrevoluční trestně právní předpisy nepoužívala. Ani lidové soudy, ani revoluční tribunály a ostatní orgány se těmito předpisy ve většině případů neřídily. Sovětské trestní právo se tak fakticky dalo cestou úplné diskontinuity mezi novým a starým právem. Pro sovětské zákonodárství to znamenalo začít od základu budovat nové celé odvětví práva. Počátky sovětského zákonodárství se vyznačovaly silnou legislativní improvizací a trestně právní normy se začaly po Říjnovém převratu objevovat nejprve jako doplněk jiného základního právního předpisu. Podobně byly normy o trestním řízení součástí předpisů o organizaci soudů. Konstrukce trestních norem byla velmi

¹⁷⁹ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 137-138.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 103.

¹⁸¹ PELIKÁN, Dragutin. Ruské právo v sovětské epoše a jeho historická podmíněnost. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 157.

jednoduchá a převážně neobsahovala ani sankci. V některých případech byla stanovena pouze trestní odpovědnost za porušení určitého dekretu, nařízení a dána pravomoc soudu.¹⁸²

Skutková podstata trestných činů nebyla většinou konstruována přesnými, formálními znaky, zobecňujícími určité jednání, ale jednoduchým schématem takového jednání. Základem všech trestních norem byl jejich účel, a to ochrana revoluce. Zvláštní konstrukci trestného činu odpovídala také konstrukce trestu. Až do přijetí trestního kodexu v roce 1922 nebyla vydána právní norma, jež by určovala závaznou horní hranici trestu odnětí svobody. Jednotlivé trestní normy vydávané ústředními orgány tak postupně zahrnovaly komplex jednání označených za trestná s uvedením minimálního trestu v závažných případech. Při posuzování ostatních trestných činů a ukládání trestů zůstávala zachována volnost soudcovského uvážení. Z judikatury soudů a dílčích trestně právních předpisů, vydávaných sovětským státem, se tak postupně vytvářela „zvláštní část trestního zákoníku“.¹⁸³

Činnost trestních soudů byla sovětským zákonodárstvím regulována jen zvolna. Především se sovětské zákonodárství soustředilo na sjednocení a standardizaci represe, alespoň vyloučením extrémů z rozhodování soudů. Rozsudky soudů, které ukládaly tresty odnětí svobody na 10, 15, 25, 37 let nebo na doživotí, nebyly vzácností. Časté byly tresty na svobodě na neurčitou dobu. Rozdíly mezi mentalitou městského a venkovského obyvatelstva vedly k tomu, že lidové soudy na venkově ukládaly tresty za krádež soukromého majetku v průměru až sedminásobně vyšší než ve městech. Vzhledem k neexistenci materiálního trestního práva vymezovalo sovětské zákonodárství působnost jednotlivých soudních orgánů v podstatě pomocí druhu a výše trestu, které mohly soudy ukládat. Věcná příslušnost byla také více určována druhem trestu než druhem trestného činu. Lidový soud tak byl věcně příslušný pro skutky, kde přicházel v úvahu trest odnětí svobody do 2 let a lidový soud tak nemohl uložit trest smrti.¹⁸⁴ Protože v tomto období dominoval v soudní praxi princip volného soudcovského uvážení, na základě „revolučního právního

¹⁸² MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 103-104.

¹⁸³ Tamtéž, s. 105-106.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 106-107.

vědomí“, nejen v určení, co je a co není trestné, ale i v určení trestu za konkrétní trestné jednání, dostávaly procesní normy o kompetenci a příslušnosti soudů přímo hmotně právní význam. Z této situace pramenila i značná rozmanitost rozsudků soudů, zejména revolučních tribunálů, jelikož to bylo dáno tím, jak se jednotlivé soudy cítily vázány sovětským dekretálním právem.¹⁸⁵

Občanská válka nedovolila sovětskému zákonodárství vytvořit v krátké době sovětské trestní právo. Zkušenosti sovětských trestních soudů a principy sovětského trestního práva, obsažené v sovětských dekretech, se však staly základem pro pokusy o vypracování koncepce sovětského trestního práva – trestní politiky. V roce 1919 byly vydány Vedoucí zásady trestního práva, které formulovaly princip trestního práva válečného komunismu.¹⁸⁶ Významné je zde zejména tzv. materiální pojetí trestného činu, což znamená, že není důležitý vztah jednání delikventa k ustanovení zákona, ale objektivní společenská nebezpečnost tohoto jednání. Zda je a nakolik je společensky nebezpečné, rozhoduje při neexistenci uzavřeného výčtu skutkových podstat trestných činů soud.¹⁸⁷ Vedoucí zásady definovaly základní pojmy, přičemž na místo viny uváděl pojem sociální nebezpečnosti pachatele a jeho činu a na místo trestu úměrného vině trest jako opatření ochrany společnosti. Koncepce „Vedoucích zásad“ tak nahradila zavinění, jakožto psychický vztah pachatele k jeho činu, nebezpečným stavem osoby pachatele. Trestný čin, jenž byl v tradiční trestně právní doktríně základem trestní odpovědnosti, ztratil svůj zásadní význam a stal se v podstatě vnějším znakem potvrzujícím sociální nebezpečnost pachatele. Trest tak opustil ideu úměrnosti vině a stal se výlučně ochranným opatřením.¹⁸⁸ Přes tuto zřejmou objektivizaci trestného činu, popření zejména volní složky zavinění, přeceněním podmíněnosti lidské činnosti prostředím, došlo fakticky k rozsáhlé subjektivizaci trestního práva, protože jádrem trestního práva se stala forma a stupeň nebezpečnosti pachatele. Pojem sociální nebezpečnosti, resp. nebezpečného pachatele byl v období válečného komunismu interpretován velmi široce, nikoli podle znaků určených

¹⁸⁵ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 107-108.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 108-109.

¹⁸⁷ PELIKÁN, Dragutin. Ruské právo v sovětské epoše a jeho historická podmíněnost. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 160.

¹⁸⁸ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 109-110.

právem, ale podle revolučního právního vědomí, které bylo jediným omezením soudcovského uvážení. V této interpretaci mohla být soudem uznána sociální nebezpečnost osoby nejen jako důsledek určitého jednání, ale též jako důsledek hodnocení třídní příslušnosti celé osoby.¹⁸⁹

Od roku 1922 se v sovětském státu oficiálně uplatňovalo pouze psané trestní právo, avšak byl ponechán široký prostor pro svou revoluční aplikaci.¹⁹⁰ V roce 1922 byl vydán trestní kodex, jenž velmi tradičně stanovil soustavu trestných činů, kterou spojil v odpovídající soustavou trestů při zachování základní přiměřenosti trestného činu a trestu. Stejně tak obecná část běžně operovala s pojmy pokusu a účastenství, úmyslu a nedbalosti, které nebyly ničím jiným než stupněm či formou zavinění.¹⁹¹

3. 6. Mimosoudní represe

Dekret vydaný 22. listopadu 1917 rozpustil téměř všechny soudy a zrušil profese spojené se soudním systémem. Výslovně nerušil zákony obsažené v zákonících, což přišlo již o rok později, ale dopad byl stejný, protože soudci místních soudů, které byly zachovány, se měli ve svých rozhodnutích řídit zákony svrženého režimu jen v tom případě, pokud neztratily platnost revolucí a neodporují revolučnímu svědomí a revolučnímu smyslu zákona. V březnu 1918 nahradil režim místní tribunály lidovými soudy, které se zabývaly všemi zločiny s výjimkou zločinů politické povahy. Nařízením z listopadu 1918 dostali soudci z lidu zákaz odvolávat se na zákony schválené před říjnem 1917 a jejich výhradním kritériem mělo být, aby soudili v socialistickém duchu. V listopadu 1917 byly zavedeny revoluční tribunály, které se zabývaly politickými zločiny. Do kategorie politických zločinů spadala široká škála ekonomických činností považovaných za škodlivé zájmu státu.¹⁹²

¹⁸⁹ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 110.

¹⁹⁰ PELIKÁN, Dragutin. Ruské právo v sovětské epoše a jeho historická podmíněnost. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 157.

¹⁹¹ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 112.

¹⁹² PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 214.

V prosinci 1917 byla založena Čeka, neboli Mimořádná komise pro boj proti kontrarevoluci a sabotáž, za předsednictví Felixe Dzeržinského.¹⁹³ Čeka byla mimoprávním, mimosoudním orgánem, odpovědným vedení bolševické strany a slučovala funkci vyhledávací, vyšetřovací, rozhodovací a exekuční.¹⁹⁴ Svou strukturou a metodami se Čeka řídila vzorem carské policie, od níž převzala i některé zaměstnance, s tím rozdílem, že měla nesrovnatelně větší pravomoc.¹⁹⁵ Čeka krátce po svém vzniku dostala na příkaz Lenina mimosoudní status, měla právo zatýkat, vyšetřovat, vynášet rozsudky a také je vykonávat.¹⁹⁶ Zcela mimořádné oprávnění, kterým byla Čeka postupně vybavována, vytvářelo z ní ve srovnání s ostatními orgány velmi silný orgán. Její represivní funkci a moci mohla snad konkurovat pouze armáda. V době jejího vrcholného významu a organizačního rozvoje dosáhl její aparát 30 000 až 35 000 pracovníků. Podle sovětských právních předpisů, které upravovaly postavení Čeky, bylo lidovým komisariátům justice a vnitra poskytnuto právo kontroly nad činností Čeky. Uvedené komisariáty a jejich místní orgány však nemohly do operativní činnosti Čeky zasahovat.¹⁹⁷ Organizační samostatnost Čeky, její centralizovaná výstavba a tedy nezávislost na ostatních sovětských orgánech, zejména sovětech, byly zdrojem neshod mezi Čekou na jedné straně a orgány justice, komisariátu vnitra a sověty na straně druhé. Přes názorové rozdíly, které existovaly mezi revolučními tribunály a komisariátem justice, například v otázce vypracování trestního zákoníku, kdy revoluční tribunály zastávaly názor, že taková otázka je předčasná, tak v kritickém vztahu k ČK se tyto instituce v zásadě shodly. V řadě míst si Čeka přisvojila nejen právo konečného řešení všech případů příslušných pravomocí tribunálů, ale i právo kontroly nad činností soudních orgánů.¹⁹⁸ Čeka se rychle stala prakticky hlavním činitelem ve státě, vzbuzovala strach nejenom v masách obyvatelstva, ale také mezi samotnými bolševiky. Soustavně a rychle se Čeka stávala státem ve státě, s pravomocí odsoudit kteréhokoliv občana podle vlastního uvážení.¹⁹⁹

¹⁹³ VOLKOGONOV, Dmitrij Antonovič. *Lenin: počátek teroru*. Liberec: Dialog, 1996. s. 195.

¹⁹⁴ PELIKÁN, Dragutin. Ruské právo v sovětské epoše a jeho historická podmíněnost. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 159.

¹⁹⁵ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 215-216.

¹⁹⁶ VOLKOGONOV, Dmitrij Antonovič. *Lenin: počátek teroru*. Liberec: Dialog, 1996. s. 199.

¹⁹⁷ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 83-85.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 86-87.

¹⁹⁹ VOLKOGONOV, Dmitrij Antonovič. *Lenin: počátek teroru*. Liberec: Dialog, 1996. s. 200-201.

V roce 1920 bylo už Sovětské Rusko opravdovým policejním státem v tom směru, že tajná policie měla svůj vliv všude, včetně gigantického aparátu utvořeného k řízení národního hospodářství. Čeka postupně převzala dohled nad širokou škálou aktivit, které se státní bezpečnosti vlastně ani netýkaly. Aby Čeka zabránila možné sabotáži mnoha buržoazních odborníků pracujících v byrokracii a ekonomických podnicích, nasadila své lidi do všech administrativních odvětví. Vytrvale zvyšovala svou vojenskou základnu, která nebyla součástí rudé armády, takže v polovině roku 1920 čítala již téměř čtvrt milionu mužů.²⁰⁰

Jedním z nejdůležitějších úkolů Čeky bylo zajišťování provozu koncentračních táborů (Gosudarstvennoje upravlenije lagerej – neboli GULAG).²⁰¹ Zřízení koncentračních táborů nařídili v srpnu 1918 Trockij spolu s Leninem. Dekret o zavedení rudého teroru z 5. září 1918 jasně požadoval „ochranu sovětské republiky před třídními nepřáteli jejich izolací v koncentračních táborech“. Na jaře 1919 byla pro koncentrační tábory vytvořena přesná pravidla. Každé velké oblastní město mělo povinnost vybudovat zařízení schopné pojmut tři sta nebo více vězňů. Vězni měli vykonávat fyzickou práci, která by pokryla náklady spojené s chodem tábora.²⁰² První deportace do táborů se uskutečnily během občanské války. Obzvláště velký počet žen a dětí byl přesídlen z Donu a Kubáně jako zuřivá odvěta na kozácích.²⁰³ Počet vězňů byl tak veliký, že státní správa koncentračních táborů a věznic představovala nanejvýš vlivný článek nejen státního aparátu, ale i ekonomiky.²⁰⁴ Koncem roku 1920 mělo Sovětské Rusko 84 koncentračních táborů se zhruba 50 000 vězni a o tři roky později tento počet vzrostl na 315 táborů se 70 000 vězni.²⁰⁵

Po nezdařeném atentátu na Lenina vydala Rada lidových komisařů výnos o rudém teroru, který výslovně zplnomocňoval Čeku k popravám a zavírání lidí do koncentračních táborů.²⁰⁶ Po vydání dekretu o rudém teroru zakládala trestní odpovědnost pouhá příslušnost k nepřátelské třídě (stanovená subjektivně

²⁰⁰ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 220.

²⁰¹ VOLKOGONOV, Dmitrij Antonovič. *Lenin: počátek teroru*. Liberec: Dialog, 1996. s. 197.

²⁰² PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 221.

²⁰³ VOLKOGONOV, Dmitrij Antonovič. *Lenin: počátek teroru*. Liberec: Dialog, 1996. s. 203.

²⁰⁴ PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C. H. Beck, 2000. s. 62.

²⁰⁵ PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. s. 221.

²⁰⁶ SCHROEDER, Fridrich – Christian. Hlavní etapy vývoje sovětského práva. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 12.

represivním orgánem), byla to tedy krajně pojatá kolektivní odpovědnost, bez jakéhokoliv vztahu k jednání postiženého. Funkce trestu (koncentrační tábor, zastřelení) byla výhradně zstrašující.²⁰⁷ Čeka jako jedna z hlavních institucí rudého teroru zatýkala podezřelé, vedla soudní tribunály a vynášela rozsudky a v případech rozsudků smrti je také prováděla.²⁰⁸

V dubnu 1919 byl vydán Řád o revolučních tribunálech, který nahradil všechny předcházející právní normy o revolučních tribunálech. Podle tohoto Řádu se revoluční tribunály zřizovaly za účelem boje proti trestným činům a všem ostatním jednáním namířeným proti „vymoženostem Říjnové revoluce“. Aby mohly revoluční tribunály splnit tyto důležité úkoly, bylo jim poskytnuto právo ničím neomezené represe.²⁰⁹ Kromě Čeky tak působily v zemi také revoluční tribunály, které se však nedaly s Čekou srovnat ani pokud šlo o jejich působnost, ani o rozsah jejich operací, nicméně i ony zlikvidovaly tisíce lidí, často pouze za to, že patřili k vykořisťovatelské třídě.²¹⁰ Při rozhodování bylo základem rozsudků tribunálů „revoluční právní vědomí“, podle kterého určovali soudci „protiprávnost“ jednání, pod kterou rozuměl tribunál ohrožení zájmu revoluce, tak jak si je v konkrétním případě na základě revolučního právního vědomí interpretoval. Značná nezávislost tribunálů a odvozování jejich rozsudků z revolučního právního vědomí tak v praxi vedly k velkým rozdílům při rozhodování mezi jednotlivými tribunály.²¹¹ Revoluční tribunály tak působily v letech válečného komunismu jako jedna z forem represe vedle Čeky, revolučních vojenských tribunálů a lidových soudů. Podle statistických údajů z roku 1921 o počtu odsouzených osob se tribunály zařadily až na čtvrté místo. Z celkového počtu odsouzených připadalo na Čeku 44%, na lidové soudy 24%, na vojenské revoluční tribunály 12% a na revoluční tribunály pouze 9% odsouzených.²¹² V období rudého teroru v letech 1917-1923 bylo v Sovětském svazu popraveno 1 760 000 lidí.²¹³

²⁰⁷ PELIKÁN, Dragutin. Ruské právo v sovětské epoše a jeho historická podmíněnost. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 159.

²⁰⁸ LUŇÁK, Petr, PEČENKA, Marek a kol. *Encyklopedie moderní historie*. Praha: Libri, 2009. s. 84.

²⁰⁹ VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel. *Právní dějiny: Státy střední a východní Evropy*. Brno: Doplněk, 1998. s. 88.

²¹⁰ VOLKOGONOV, Dmitrij Antonovič. *Lenin: počátek teroru*. Liberec: Dialog, 1996. s. 201.

²¹¹ MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. s. 64.

²¹² Tamtéž, s. 66.

²¹³ SCHROEDER, Fridrich – Christian. Hlavní etapy vývoje sovětského práva. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 12.

Závěr

Politika Válečného komunismu se nedala udržet a znamenala pro Rusko fatální důsledky. Zrušení soukromého obchodu, maximalizace státní kontroly distribuce a trhu s pracovní silou, znárodnění průmyslu, kolektivizace zemědělství a systém centralizovaného řízení výroby a rozdělování výrobků, který uspokojoval stanovené potřeby státu a armády bez respektování jakýchkoliv ekonomických principů, uvedl Rusko do katastrofálního stavu. Státní monopol tak ovládl takřka veškerou oblast výrobní i individuální spotřeby. Touto politikou válečného komunismu se ve skutečnosti soustředily všechny prostředky zbídačené a hladové země v rukou státu, který z nich na prvním místě zabezpečoval frontu. Hospodářské důsledky válečného komunismu měly za následek dezorganizovanou výrobu a zásobování, rozvrácenou dopravu a společně s enormním válečným vypětím v občanské válce způsobily kolaps soustavy státu a společnosti a následný rozklad aparátů moci a tradičních společenských struktur jako celku. Válka po sobě zanechala nesmazatelné stopy zkázy nejen v oblasti hospodářské. Z mnohých ruských měst zbyly jen ruiny a obětí na lidských životech byly nesmírné. Válečný komunismus také znamenal významnou změnu v oblasti legislativního procesu i v samotné interpretaci pramenů práva. V tomto období došlo k všeobecné relativizaci práva. Právo se stahovalo do pozadí, nebylo institucionálně zajištěno, jen zdánlivě upravovalo společenské vztahy a společně s absentující akceptační a aplikační vůlí obyvatelstva i orgánů státní moci se ocitalo ve vakuu. Z práva se stal v období válečného komunismu mocenský účelný nástroj pro prosazování bolševické politiky. Sovětské právo tak nestálo nad státem a maximální hranice jeho autority vymezoval nepříliš důsledně uplatňovaný postulát, aby bylo schvalováno, měněno či rušeno stanoveným pořádkem příslušnými zákonodárnými orgány a aby zajišťovalo jednotný režim v celém státě. Fakticky tak došlo ke schvalování pouze návrhů, které byly připraveny stranickými orgány, jak to odpovídalo principu vedoucí úlohy komunistické strany. V praxi tak mělo vždy přednost před dodržováním platných zákonů tzv. operativní politické rozhodování, plnění úkolů revoluční cestou, posvěcené příkazem nebo souhlasem strany. Soudy v době občanské války při rozhodování využívaly revoluční právní vědomí, které v tomto období působilo jako masový zdroj práva. Právní vědomí harmonizovalo v té době s destruktivními

záměry sovětské moci vůči předříjnovému státu a právu. Za revoluční právní vědomí bylo podle dekretu o soudu uznáváno pouze to, co bylo v souladu s programem komunistické strany. Občanskoprávní vztahy byly státem omezeny na nutné minimum a nejdůležitějším právním odvětvím bylo v této době právo trestní, jakožto prostředek pro boj s odpůrci bolševické moci.

Použité zdroje

ARAGON, Louis. *Souběžné dějiny SSSR: Dějiny SSSR v letech 1917-1941*. Praha: Mladá fronta, 1966. 416 s.

BABEROWSKI, Jörg. *Rudý teror: dějiny stalinismu*. Praha: Nakladatelství Brána, 2004. 221 s.

FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: BETA, 2000. 837 s.

LUŇÁK, Petr, PEČENKA, Marek a kol. *Encyklopedie moderní historie*. Praha: Libri, 2009. s. 656.

MALÝ, Karel Václav. Kapitoly z dějin práva Ruska před rokem 1917. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 169-195.

MEČL, Josef, ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Právo v revoluci*. Praha: Lidové nakladatelství, 1969. 180 s.

MOULIS, Vladislav, SLÁDEK, Zdeněk, MUŠKA, Jiří. *Dějiny sovětského svazu 2*. Praha: Academia, 1967. 430 s.

MOYNAHAN, Brian. *Rusko 20. století: dějiny slovem i obrazem*. Praha: Svoboda, 1995. 320 s.

PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha: C. H. Beck, 2000. 116 s.

PELIKÁN, Dragutin. Ruské právo v sovětské epoše a jeho historická podmíněnost. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 57-167.

PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. 396 s.

REIMAN, Michal. *O komunistickém totalitarismu a o tom, co s ním souvisí*. Praha: Karolinum, 2000. 121 s.

SCHROEDER, Fridrich – Christian. Hlavní etapy vývoje sovětského práva. In: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Praha: Ediční středisko PF UK, 1994. s. 5-55.

SLAVÍK, Jan. *Leninova vláda: (1917-1924)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 371 s.

ŠVANKMAJER, Milan a kol. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 594 s.

VOLKOGONOV, Dmitrij Antonovič. *Lenin: počátek teroru*. Liberec: Dialog, 1996. 398 s.

VLČEK, Eduard, SCHELLE, Karel. *Právní dějiny: Státy střední a východní Evropy*. Brno: Doplněk, 1998. 430 s.

ZLATOPOĽSKIJ, David Lvovič. *SSSR – federativní stát*. Praha: Orbis, 1973. 308 s.

Shrnutí

Předkládaná diplomová práce se zabývá válečným komunismem a zaměřuje se zejména na to, jaký dopad měla tato ekonomická politika sovětského Ruska v letech 1918-1921 jednak na oblast práva, ale také na život běžných obyvatel země. Úvod práce se zaobírá říjnovou revolucí, brestlitevským mírem, občanskou válkou a vojenskou intervencí zahraničních mocností v sovětském Rusku. Dále jsou v práci charakterizována nejdůležitější opatření válečného komunismu, přičemž je v ní zaměřeno hlavně na centralizaci zásobování, tzv. prodravjorstku, také na nacionalizaci průmyslu, pracovní povinnost, komuny a negaci funkce peněz. V závěru této diplomové práce je také popsán vliv válečného komunismu na oblasti práva rodinného, dědického a trestního. Jsou zde také charakterizovány dekrety o soudu, mimosoudní represe a také vymezeno, co je rozuměno pod pojmem revoluční právní vědomí.

Summary

This diploma thesis deal with war communism and is especially focused on impact, which had this economic policy of soviet Russia in 1918-1921 not only in the sphere of law, but also in the life of ordinary people. Introduction of thesis describes October revolution, Brest-Litovsk peace, civil war and military intervention of foreign powers in soviet Russia. Further are characterized the most important measures of war communism, with special focus on centralization of supplying, so called prodrazvyorstka, nacionalization of industry, working duty, commune and negation function of money. In the end of the thesis is also described the influence of war communism on spheres of family, hereditary and criminal law. In this part are also characterized decrees on court, extrajudicial repression and also defined, what means revolutionary legal consciousness.

Klíčová slova

dekrety o soudu

mimosoudní represe

nacionalizace

občanská válka

prodravjorstka

revoluční právní vědomí

říjnová revoluce

válečný komunismus

Key words

Decrees on court

Extrajudicial repression

Nationalization

Civil war

Prodrazvyorstka

Revolutionary legal consciousness

October revolution

War communism